



**Національна академія
педагогічних наук
України**
**Інститут педагогіки
НАПН України**

ОСВІТА ТА НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ПАНДЕМІЇ COVID-19

**НАУКОВО-ДОПОМІЖНИЙ
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК**



Київ 2020



**Національна академія
педагогічних наук України**

**Інститут педагогіки
НАПН України**



ОСВІТА ТА НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Науково-допоміжний бібліографічний показчик



Київ 2020

**УДК 37.018.43:004.738.5]:37.045.614.46COVID-19
0 72**

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 12 від 17 грудня 2020 р.)*

Автор-упорядник

С. М. Кравченко, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України

Науковий редактор

О. І. Локшина, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувачка відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України

Рецензенти:

В. Г. Редько, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент, завідувач відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України

Т. В. Кулієва, кандидат наук із соціальних комунікацій, учений секретар Національної наукової медичної бібліотеки України

Бібліографічний редактор

Л. Є. Корнілова, завідувачка відділу наукової бібліографії Національної наукової медичної бібліотеки України

Освіта та навчання в контексті пандемії COVID-19 : наук.-допом. бібліогр. покажч. [авт. статей: О. М. Топузов, О. І. Локшина ; авт.-упоряд. С. М. Кравченко ; наук. ред. О. І. Локшина ; бібліогр. ред. Л. Є. Корнілова] / НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України. — Київ : Авторитет, 2020. — 76 с. (із додатком).

DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-97763-3-0-2020-76>

ISBN 978-966-97763-3-0

У покажчику представлено зарубіжну літературу з актуальних питань трансформації освіти та навчання в контексті пандемії COVID-19 (статті, опубліковані в наукових збірниках, матеріали наукових конференцій, публікації в періодичних зарубіжних виданнях, інформаційні й аналітичні матеріали ЮНЕСКО).

Науково-допоміжний бібліографічний покажчик адресовано педагогічним, науково-педагогічним працівникам, керівникам закладів загальної середньої освіти та всім, хто цікавиться питаннями освіти і навчання в період пандемії COVID-19.

УДК 37.018.43:004.738.5]:37.045.614.46COVID-19

ISBN 978-966-97763-3-0

© Інститут педагогіки НАПН України, 2020

© С. М. Кравченко, 2020



**National Academy
of Educational Sciences of Ukraine**

**Institute of Pedagogy
of the NAES of Ukraine**



EDUCATION AND TRAINING UNDER COVID-19 PANDEMIC

Scientific auxiliary bibliographic index



Kyiv 2020

**UDC37.018.43:004.738.5]:37.045.614.46COVID-19
072**

*This index is recommended for publication by the Scientific Council
of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine
(minutes No. 12, dated 17.12.2020)*

Author-compiler

S. M. Kravchenko, Candidate of History Sciences, Senior Research Fellow of the Department of Comparative Education of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine

Scientific editor

O. I. Lokshyna, Dr. Sc. (Education), Professor, Corresponding Member of the NAES of Ukraine, Head of the Department of Comparative Education of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine

Reviewers:

V. H. Redko, Dr. Sc. (Education), Senior Research Officer, Assistant Professor, Head, Department of Foreign Languages Instruction

T. V. Kuliieva, Candidate of Sciences in Social Communications, Scientific Secretary of the National Scientific Medical Library of Ukraine

Bibliographic editor

L. E. Kornilova, Head of the Department of Scientific Bibliography of the National Scientific Medical Library of Ukraine

072 **Education** and training under the COVID-19 pandemic : scientific auxiliary bibliographic index [authors of articles: O. M. Topuzov, O. I. Lokshyna ; author-compiler S. M. Kravchenko ; scientific editor O. I. Lokshyna ; bibliographic editor L. E. Kornilova] / the NAES of Ukraine, the Institute of Pedagogy of NAES of Ukraine. — Kyiv : Avtorytet, 2020. — 76 p. (with appendix).

DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-97763-3-0-2020-76>

ISBN 978-966-97763-3-0

The index presents foreign literature on topical issues of education and training transformation under COVID-19 pandemic (articles published in scientific journals, proceedings of scientific conferences, publications in foreign periodicals, information and analytical materials of UNESCO).

The scientific auxiliary bibliographic index is addressed to pedagogical, scientific and pedagogical workers, heads of general secondary education institutions and all those who are interested in education and training under COVID-19 pandemic.

UDC37.018.43:004.738.5]:37.045.614.46COVID-19

ISBN 978-966-97763-3-0

© Institute of Pedagogy of NAES of Ukraine, 2020

© S. M. Kravchenko, 2020

ЗМІСТ

Від упорядника.....	6
Освіта в контексті пандемії COVID-19 (О. М. Топузов)	9
Про діяльність відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України в умовах пандемії COVID-19 (О. І. Локшина)	13
Розділ I. Траєкторія розвитку суспільства після COVID-19 (анотована бібліографія)	16
Розділ II. ЮНЕСКО в протидії COVID-19	23
Розділ III. Освіта в період COVID-19	27
Розділ IV. Освітнє лідерство	33
Розділ V. Навички XXI століття	35
Список скорочень	37
Додаток. Рамкові настанови щодо відповіді освіти на пандемію COVID-19 2020 року	38

CONTENTS

From the compiler	6
Education under COVID-19 pandemic (O. M. Topuzov)	9
On the activity of the Department of Comparative Education of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine under COVID-19 pandemic (O. I. Lokshyna).....	13
Chapter I. The trajectory of society development after the COVID-19 pandemic (annotated bibliography)	16
Chapter II. UNESCO in the fight against the COVID-19 pandemic	23
Chapter III. Education under COVID-19	27
Chapter IV. School Leadership	33
Chapter V. Skills for 21st century	35
List of abbreviations	37
Appendix. A framework to guide an education response to the COVID-19 Pandemic of 2020.....	38

ВІД УПОРЯДНИКА

ЮНЕСКО визнала освіту головним інструментом, покликаним розв'язати проблеми розвитку людського капіталу. Особливої актуальності ця теза набуває під час пошуку всього світового суспільства відповідей на стратегічні питання: Яким стане навчання в школах після COVID-19? Як змінити підходи до освіти та виховання школярів? Як налаштуватися на нові формати життя?¹. Це зумовило актуальність підготовки бібліографічного покажчика, в якому представлено виключно зарубіжні джерела щодо трансформації освіти та навчання в контексті пандемії COVID-19.

До покажчика увійшли матеріали наукових конференцій, публікації в періодичних виданнях, інформаційні й аналітичні матеріали ЮНЕСКО тощо.

Мета видання – виявити та представити для широкого загалу прогресивний досвід міжнародної спільноти з протидії COVID-19 в освіті.

Підкреслимо, що автор-упорядник не ставив за мету комплексно й усебічно висвітлити джерела з означеної проблеми, оскільки в зарубіжних країнах продукується значна кількість матеріалів із питань трансформації освіти та навчання в контексті пандемії COVID-19. Основним завданням при підготовці цього видання було зорієнтувати педагогічну громадськість у масиві відповідної літератури, виокремивши, на нашу думку, матеріали, в яких містяться конструктивні погляди на окреслену тему.

Покажчик відкриває стаття директора Інституту педагогіки НАПН України, доктора педагогічних наук, професора, академіка НАПН України О. М. Топузова «Освіта в контексті пандемії COVID-19», у якій проаналізовано перспективні напрями розвитку освіти під час кризи, спричиненої коронавірусом.

У статті завідувачки відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України, доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України О. І. Локшиної узагальнено основні напрями діяльності відділу з питань дослідження організації освітньої діяльності в умовах пандемії COVID-19 та карантину.

1 T4 Conference – The new Normal: Education Post COVID-19 (2020). Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=HQuHLruV_Zo. [in English].

Бібліографічний покажчик складається з п'яти розділів, списку скорочень і додатка.

Розділ «Траєкторія розвитку суспільства після COVID-19 (анотована бібліографія) / Society development trace after COVID-19 (annotated bibliography)» містить бібліографічні описи з розширеними довідковими анотаціями праць, міжнародних конференцій, форумів, які відбулися у 2020 р. та мають стратегічне значення у формуванні освітянської думки під час світової пандемії.

Розділ «ЮНЕСКО в протидії COVID-19 / UNESCO responding COVID-19» відображає публікації Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури з питань адаптації шкіл, учнів, учителів і батьків під час пандемії, аналізу досвіду впровадження технологічних інновацій в освітній процес, переконфігурації навчального простору, налагодження співпраці між школами та співпраці в освітній галузі на регіональному, національному та світовому рівнях.

У розділі «Освіта в період covid-19 / Education under covid-19» представлено зарубіжні публікації, матеріали аналітичного характеру, в яких відображено, наприклад, реакцію на зміну формату освіти в різних країнах, дискусії щодо потреби дистанційного підвищення кваліфікації вчителів в умовах онлайн навчання, організацію іспитів під час карантину тощо.

У зв'язку зі змінами акцентів у формуванні навичок і компетентностей здобувачів освіти, їхнього вміння ефективно пристосуватися до життя під час пандемії та здобуття освіти в умовах коронавірусної кризи, а також корегування стилю управління закладами освіти під час їх масового закриття на карантин, виникла потреба вивчення зарубіжного досвіду з цього питання. Тож до покажчика включено відповідні розділи «Освітнє лідерство / School Leadership» та «Навички XXI століття / Skills for 21st century».

Додаток до покажчика містить документ «Рамкові настанови щодо відповіді освіти на пандемію COVID-19 2020 року» / «A framework to guide an education response to the COVID-19 Pandemic of 2020», перекладений науковцями відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України².

У покажчику використано принцип наскрізної нумерації. У межах розділів джерела розміщено за абеткою авторів і назв.

2 Рамкові настанови щодо відповіді освіти на пандемію COVID-19 2020 року (2020). [Відділ порівняльної педагогіки Інституту педагогіки, Trans.]. Київ: НАПН України. Retrieved from: <http://naps.gov.ua/ua/press/releases/1831/> [in Ukrainian].

Бібліографічний опис здійснено за стилем Американської психологічної асоціації (APA Style)³.

Показчик не містить традиційний для такого виду видань допоміжний апарат (абетковий показчик, іменний показчик тощо), оскільки всі бібліографічні описи супроводжуються гіперпосиланнями.

Хронологічні рамки дібраного матеріалу – 2020 р.

Показчик адресовано педагогічним, науково-педагогічним працівникам, керівникам закладів загальної середньої освіти та всім, хто цікавиться питаннями освіти і навчання в період пандемії COVID-19.

С. М. Кравченко

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України

3 Детальніше про APA Style за посиланням: https://ztu.edu.ua/ua/science/files/6_APA-style.pdf.

ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного та культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єданого спільними цінностями і культурою, та держави⁴. Збройні конфлікти, вимушені переміщення, природні катастрофи, спричинені кліматичними змінами, економічні кризи тощо ставлять під загрозу право на безперешкодне здобуття освіти дітей і молоді в усьому світі. Ця загроза посилилася з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Пандемія, і відповіді, необхідні для її стримування, впливають на соціальне, економічне, політичне та культурне життя кожної без винятку держави. Із цього приводу секретаріатом ЮНЕСКО (30 березня 2020 р.) було проведено онлайн-нараду щодо мобілізації зусиль просування відкритої науки та зміцнення співпраці в контексті протидії COVID-19. На заході обговорювалися питання ролі міжнародного наукового співробітництва та збільшення інвестицій у галузі науки й освіти в контексті пандемії. Зокрема Генеральна директорка ЮНЕСКО О. Азуле закликала уряди країн посилити наукове співробітництво й інтегрувати відкриту науку у свої дослідницькі програми з метою запобігання та пом'якшення наслідків глобальної кризи, викликаной стрімким поширенням випадків захворювання гострою респіраторною хворобою, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2⁵.

Відповіді на актуальні питання, які на разі хвилюють усю світову спільноту: Яким стане навчання в школах після COVID-19? Як змінити підходи до навчання та виховання школярів? Як заспокоїти батьків і самому налашту-

4 Закон України «Про освіту». № 2145-VIII (2017). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

5 ЮНЕСКО мобілізує зусилля з метою просування відкритої науки і зміцнення співпраці в контексті протидії COVID-19 (2020). Постійне представництво України при ЮНЕСКО [Official site]. Retrieved from: <https://unesco.mfa.gov.ua/news/yunesko-mobilizuye-zusillya-z-metoyu-prosuvannya-vidkritoynauki-i-zmicnennya-spiivpraci-v-konteksi-protidii-covid-19> [in Ukrainian].

ватися на нові формати? – намагалися знайти під час однієї з найчисельніших освітанських міжнародних онлайн-конференцій «Нова норма. Освіта після COVID-19» («The new Normal: Education Post COVID-19», 30 травня 2020 р.), де взяло участь понад 100 тисяч вчителів та експертів із 80 країн світу. Досвідом адаптації під час пандемії ділилися педагоги з Англії, Франції, Канади та ін. країн. Серед топ-спікерів заходу були найкращі вчителі світу, фіналісти й переможці світової премії Global Teacher Prize: Андреас Шляйхер, Мерґі Макдоннелл, Ендреа Зафіраку та ін. «Коронавірус вплинув на освітню систему у всьому світі. Ми маємо зрозуміти, що буде відбуватися, коли ми повернемося до навчальних закладів і як виглядатиме майбутнє», – зазначили вони. «Ніхто не може сказати точно, як довго триватиме пандемічна криза і що буде після неї... Гібридне навчання, інтеграція різних освітніх середовищ, переконфігурація освітнього простору, технологічні інновації, співпраця між школами, співпраця в освітній галузі загалом – це першочергові кроки, які варто зробити... Ми можемо досягти більшого, якщо країни будуть співпрацювати, ділитися освітніми технологіями, ресурсами, контентом, підходами до навчання. Необхідно створювати потужну професійну мережу вчителів», – зауважив директор відділу освіти та навичок ОЕСР і засновник міжнародного дослідження PISA Андреас Шляйхер⁶.

Підтримуючи цю тезу, зазначимо, що продуктивне освітнє партнерство сприяє конструктивному діалогу, зближенню освітніх і соціальних цілей діяльності учасників освітнього процесу, шкіл та інших суспільних інститутів, зростанню педагогічного потенціалу суспільства, успішному застосуванню освітніх засобів для вирішення важливих суспільних проблем. Освітнє партнерство – це система специфічних суспільних відносин, не лише освітніх, а й економічних, соціальних, культурних, правових, управлінських та інших, що виникає в процесі добровільної та рівноправної співпраці суб'єктів освітньої діяльності з іншими юридичними та/або фізичними особами задля вирішення освітніх проблем, створення оптимальних умов для реалізації освітніх та інших суспільних цілей, досягнення яких можна пов'язати з освітніми⁷.

6 T4 Conference – The new Normal: Education Post COVID-19 (2020). Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=HQuHLruV_Zo. [in English].

7 Topuzov, O. (2020). Educational partnership in the system of general secondary education: concept and content, Український педагогічний журнал, 3, 5–13. Retrieved from: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-3-5-13> [in English].

Масштабний вплив пандемії на освітній процес спостерігається саме зараз, коли абсолютно всі здобувачі освіти повинні залишатися вдома та пристосовуватися до карантинного режиму в умовах соціального дистанціювання. Утім, «ефект коронавірусу» може бути тяжчим для певних груп населення в країнах із слабкою системою освіти, оскільки під час глобальної пандемії перерви в навчанні можуть мати довгострокові наслідки та спричинити втрату набутих знань і навичок. Існує реальний ризик регресу в дітей, чий базові навички (читання, математика, мова тощо) були слабкими. Тому продовження освітнього процесу через альтернативні шляхи навчання нині є головним пріоритетом в освіті⁸.

Однією з таких альтернатив і ключовим напрямом розвитку освітніх систем у всьому світі є цифровізація шкільної освіти. Цифрові технології в освіті – це не лише інструмент, а й середовище існування, що відкриває нові можливості, такі як: навчання в зручний час, безперервна освіта тощо. Цифровізація вже змінила традиційну систему освіти в напрямі формування її нової якості, що характеризується збільшенням кількості віртуальних освітніх платформ, на базі яких відбувається електронне (дистанційне) навчання.

Під впливом цифровізації освіти формуються інноваційні освітні тенденції. Зокрема прогнозується, що до кінця 2021 р. мобільне навчання стане галузевим стандартом і кожен здобувач освіти матиме доступ до освітнього інтерактивного мобільного додатку. У найближчій перспективі здобувачі освіти за допомогою геопросторових технологій і картування зможуть скласти цифрову карту своїх знань, якою будуть обмінюватися та вивчати карти інших, не виходячи з дому чи офісу. Це сприятиме доступу до освіти для всіх, незалежно від наявності особливих освітніх потреб. Також простежується перехід від статичних презентацій до інтерактивних, що значно покращить взаємодію між доповідачем і слухачем. У свою чергу, це пришвидшить розроблення інтерактивних навчальних програм і відео-уроків, що дозволить розширити інтерактивні можливості та персоналізувати навчання⁹.

8 COVID-19 and education in emergencies (2020). Retrieved from: <https://www.educationcannotwait.org/covid-19/>. [in English].

9 Кравченко, С. (2020). Цифровізація як тенденція розвитку шкільної освіти у США, Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2020: глобалізований простір інновацій, матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ-Біла Церква: Авторитет. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/720564/> [in Ukrainian].

Пандемія та криза, спричинена нею, спонукала до пошуку інноваційних можливостей, розвитку потенціалу, який сприятиме успішному реформуванню освітньої системи надалі. Разом із тим, під час світової пандемії covid-19, яскраво увиразнюється тенденція цифровізації освіти, що передбачає оновлення освітнього простору, передусім здійснення навчання через розширену віртуальну реальність, застосування штучного інтелекту та гаджетів із метою навчання, індивідуалізацію та гейміфікацію навчання¹⁰.

У сучасних умовах цифровізації освіти учені НАПН України спрямували зусилля на актуалізацію вже напрацьованих науково-методичних матеріалів із дистанційного навчання, а також запропонували нові методології та методики Online і Offline.

О. М. Топузов

доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України, віцепрезидент НАПН України,
директор Інституту педагогіки НАПН України

10 The 6 Hottest eLearning Trends: What To Expect In 2020 (2020). Retrieved from: <https://elearningindustry.com/best-elearning-resources-trends-for-keen-learners-2020>. [in English].

ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДДІЛУ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ІНСТИТУТУ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 вплинуло на соціальне, економічне, політичне та культурне життя кожної без винятку держави. Пандемія завдала удару по освітнім системам усіх країн світу. Разом із тим, вона фактично сприяла трансформації усталеного формату організації навчання на всіх рівнях освіти.

Для забезпечення поширення COVID-19 серед дітей і молоді держави впродовж I півріччя 2020 р. закривали заклади освіти, застосовуючи різні підходи залежно від масштабів поширення вірусу. За даними ЮНЕСКО станом на 4 квітня 2020 р. 188 держав закрили школи в масштабах своєї країни, що торкнулося 91,3% учнів у всьому світі (1,58 млрд людей). У США навесні 2020 р. через пандемію припинили роботу понад 124 тис. державних і приватних шкіл, що зачепило 55 млн американських учнів.

Разом із тим, активно розпочався пошук ефективних інструментів для організації навчального процесу в реаліях функціонування людства в умовах закритого карантинного режиму.

До обговорення викликів в освіті в умовах пандемії COVID19 активно долучився й відділ порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України. Зокрема в короткі строки було перекладено рекомендації Директорату з питань освіти та навичок Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) & Гарвардської вищої школи освіти «Рамкові настанови щодо відповіді освіти на пандемію COVID-19 2020 року»¹¹, підготовлено аналітичні матеріали «Відповідь світової спільноти на викли-

11 Рамкові настанови щодо відповіді освіти на пандемію COVID-19 2020 року (2020). [Відділ порівняльної педагогіки Інституту педагогіки, Trans.]. Київ: НАПН України. Retrieved from: <http://naps.gov.ua/ua/press/releases/1831/> [in Ukrainian].

ки COVID-19 в освіті (лютий—червень 2020 р.)»¹², в яких було зібрано й узагальнено рекомендації світової спільноти з протидії COVID-19 в освіті, а також оприлюднено низку публікацій у фахових наукових виданнях¹³ та наукових збірниках¹⁴.

Зауважимо, що до матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2020: глобалізований простір інновацій» (Київ, 28 травня 2020 р.), яку щорічно організовує відділ, увійшли актуальні дописи з питань організації освітньої діяльності в умовах пандемії та карантину¹⁵.

Важливими висновками в умовах пандемії коронавірусу є необхідність швидкого реагування урядів, міністерств, органів влади, які опікуються освітою на глобальному та локальному рівнях. Як засвідчує зарубіжний досвід, першочерговими питаннями, на які потрібно реагувати, є запровадження додаткового фінансування, адаптація змісту освіти (національних і регіональних курикулумів, освітніх програм, посібників і підручників) до нових умов, підтримка учнів із малозабезпечених сімей та дітей з особливими потребами,

12 Локшина, О. І. (Ed.) (2020). Відповідь світової спільноти на виклики COVID-19 в освіті (лютий-червень 2020 р.). Київ: Авторитет. Retrieved from: <https://doi.org/10.32405/978-966-97763-0-4-2020-36> [in Ukrainian].

13 Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Нікольська, Н., Тименко, М. & Шпарик, О. (2020). Відповідь світової спільноти на виклики COVID-19 в освіті. Український педагогічний журнал, 3, 14–23. Retrieved from: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-3-14-23> [in Ukrainian].

14 Джурило, А. (2020). До питання про вплив пандемії COVID-19 на системи освіти, Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2020: глобалізований простір інновацій, матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ-Біла Церква: Авторитет. Retrieved from: <https://doi.org/10.32405/978-966-97763-9-6-2020-58-60> [in Ukrainian]; Кравченко, С. (2020). Цифровізація шкільної освіти у США в умовах викликів COVID-19, Імплементация європейських стандартів в українські освітні дослідження, матеріали IV Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. Київ: Українська асоціація дослідників освіти. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/720565/> [in Ukrainian] та ін.

15 Локшина, О. І. (Ed.) (2020). Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта 2020: глобалізований простір інновацій. Київ-Біла Церква: Авторитет. Retrieved from: <https://doi.org/10.32405/978-966-97763-9-6-2020> [in Ukrainian].

співробітництво з батьками, з приватними структурами, передусім провайдерми Інтернет послуг та з медіа¹⁶.

Коронакриза показала, що дистанційна освіта може перетворитися на ключовий інструмент освітньої системи. Утім це можливо лише за умов наявності необхідних компетенцій як науково-педагогічних працівників, так і здобувачів освіти. Тож пропонуємо вам бібліографічний покажчик «Освіта та навчання в контексті пандемії COVID-19», який містить зарубіжну літературу з актуальних питань трансформації освіти та навчання в контексті пандемії COVID-19, сприятиме всебічному вивченню й більш глибокому аналізу проблеми розвитку шкільної освіти крізь призму нових викликів, зумовлених пандемією COVID-19.

О. І. Локшина

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
завідувачка відділу порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України

16 Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Нікольська, Н., Тищенко, М. & Шпарик, О. (2020). Узагальнені рекомендації світової спільноти з протидії COVID-19 в освіті, Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2020: глобалізований простір інновацій, матеріали IV Міжнародного науково-практичного конференції. Київ-Біла Церква: Авторитет. Retrieved from: <https://doi.org/10.32405/978-966-97763-9-6-2020-58-60> [in Ukrainian].

РОЗДІЛ I ТРАЕКТОРІЯ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА ПІСЛЯ COVID-19 (АНОТОВАНА БІБЛІОГРАФІЯ)

CHAPTER I SOCIETY DEVELOPMENT TRACE AFTER COVID-19 (ANNOTATED BIBLIOGRAPHY)

1. COVID-19 and human development: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery (2020). Retrieved from: http://hdr.undp.org/sites/default/files/covid-19_and_human_development_0.pdf [in English].

Рівень людського розвитку у країнах світу вимірюються на основі показників у сфері освіти, охорони здоров'я та рівня життя у всьому світі. Цього року він може знизитись уперше з часу запровадження цієї концепції у 1990 р.



Про цю тривожну тенденцію застерігає аналітичне дослідження Програми розвитку ООН (ПРООН).

«За останні 30 років у світі відбулося чимало криз, включаючи глобальну фінансову кризу 2007–2009 рр. Кожна з них завдала сильного удару по розвитку суспільства, – зазначив керівник ПРООН Ахім Штайнер. – Пандемія COVID-19 завдала потрійного удару – по здоров'ю, освіті та доходам».

Занепад у ключових сферах розвитку суспільства спостерігається в більшості країн – як у бідних, так і в заможних – у всіх без винятку частинах світу.

Загальна кількість людських втрат через пандемію COVID-19 перевищила 300 000 лю-

дей, натомість глобальні показники доходів на душу населення в цьому році, як прогнозується, зменшаться на 4%.

За оцінками ПРООН, у зв'язку із закриттям шкіл 60% дітей не здобувають освіту. У світі такого не спостерігалось з 1980-х років.

Сукупний вплив усіх цих потрясінь може спричинити найбільше гальмування у сфері людського розвитку за весь період, відколи досліджується індекс людського розвитку. При цьому не враховуються інші серйозні чинники, зокрема прогрес щодо досягнення гендерної рівності. Негативні наслідки для жінок та дівчат лежать в економічній площині – зменшення заробітків і заощаджень та збільшення ризику втрати роботи, а також у таких аспектах, як репродуктивне здоров'я, неоплачувана робота по догляду та гендерно зумовлене насильство.

Очікується, що падіння рівня людського розвитку буде значно вищим у країнах, що розвиваються, адже їм буде складніше впоратися з соціально-економічними наслідками пандемії, ніж заможним країнам.

Що стосується освіти, враховуючи закриття шкіл та значну нерівність у доступі до навчання в режимі онлайн, за оцінками ПРООН, 86% дітей молодшого шкільного віку зараз фактично не здобувають знань у країнах із низьким рівнем людського розвитку. Проте забезпечивши рівний доступ до інтернету для всіх громадян, що є цілком реалістичним завданням, існуючі прогалини в освіті можна буде усунути.

«Ця криза свідчить про те, що якщо нам не вдасться сформувати поняття рівності як політичний інструмент, значна кількість людей і надалі лишатиметься поза увагою. Це особливо важливо з огляду на «нові потреби» XXI ст., такі як доступ до інтернету, завдяки чому є доступ до онлайн-освіти, онлайн-медицини та є можливість дистанційної роботи з дому», – коментує очільник відділу доповідей про людський розвиток ПРООН Педру Консейсау.

Упровадження підходів, орієнтованих на забезпечення рівності, – цілком реалістичне завдання. Наприклад, за попередніми підрахунками, на забезпечення всіх людей у країнах із низьким і середнім рівнем доходу доступним інтернетом, достатньо витратити лише 1% коштів, які світова спільнота планує виділити на подолання наслідків COVID-19.

На важливості забезпечення рівності наголошується у [Рамковій програмі Організації Об'єднаних Націй із запровадження негайних соціально-економічних заходів у відповідь на кризу COVID-19](#). Вона визначає базові принципи, які стосуються екологічної безпеки, гендерної рівності та доброчесного вря-

дування, на основі яких можна буде створити «нові норми». Програма пропонує п'ять пріоритетних напрямів діяльності для подолання кризи: захист сфери охорони здоров'я; підвищення рівня соціального захисту населення; збереження робочих місць та допомога малому і середньому бізнесу, а також працівникам неформального сектору економіки; забезпечення роботи макро-економічної політики задля суспільного блага; сприяння миру, добрососусьному врядуванню й довірі задля зміцнення соціальної згуртованості. ПРООН закликає міжнародну спільноту виділяти кошти для оперативної допомоги країнам, що розвиваються, аби вони мали змогу здійснити рекомендовані кроки для подолання кризи.

Ознайомитися з повним текстом аналітичного звіту «Перспективи розвитку людського потенціалу в контексті пандемії COVID-19: Оцінка впливу, можливості відновлення» (англійською мовою) можна на сайті <http://hdr.undp.org/en/hdp-covid>.

2. Education in a post-COVID world. Nine ideas for public action (2020). International Commission on the Futures of Education. Retrieved from: https://en.unesco.org/sites/default/files/education_in_a_post-covid_world-nine_ideas_for_public_action.pdf [in English].

Документ є результатом колективного дослідження Міжнародної комісії з питань майбутнього освіти, яка була заснована ЮНЕСКО у 2019 р. У звіті представлено дев'ять ключових ідей для подолання кризи та наслідків, спричинених COVID-19. Члени комісії наголошують на важливості солідарного вирішення освітніх проблем поряд із проблемами в економіці. Особливо важливою в цьому аспекті є інвестиційна підтримка країн, що розвиваються. Для цього потребується мобілізація ресурсів і підтримка з боку розвинених країн, зокрема щодо скасування боргу, реструктуризації та нового фінансування.

Масштаб такого виклику очевидний щодо цифрового розриву, наприклад, в Африці. Лише 11% учнів, які навчаються в Африці мають домашній комп'ютер, 18% мають домашній Інтернет, порівняно з 50% тих, хто навчається в усьому світі. Це доводить посилення нерівності, як всередині певних країн, так і між ними внаслідок коронакризи.

«Нам терміново потрібні інвестиції та структурні зміни так, щоб коротко-строкові невдачі не переросли у великі, довготривалі проблеми. Існує серйозний ризик того, що COVID-19 знищить кілька десятиліть прогресу в боротьбі з бідністю та гендерною рівністю» — зазначив у передмові до звіту Прези-

дент Федеративної Демократичної Республіки Ефіопія, Голова Міжнародної комісії з питань майбутнього освіти Sahle-Work Zewde.

Документ доступний у відкритому доступі (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>) та в репозиторію ЮНЕСКО (<http://www.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en>).

3. Policy Brief: Education during COVID-19 and beyond (2020). Retrieved from: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf [in English].

Пандемія COVID-19 спричинила найбільший зрив в історії людства у системах освіти кожної без винятку країни. Вона зачепила майже 1,6 млрд учнів по всьому світу. Криза погіршує існуючі диспропорції в освіті за рахунок зменшення можливостей для багатьох найбільш вразливих верств населення (дітей, молоді та дорослих) – тих, хто живе в бідних або сільських районах, жінок, біженців та примусово переміщених осіб, осіб з інвалідністю.

І все ж, освітянське співтовариство виявилось стійким, створивши основу для відновлення. Разом із тим, залишається ризик руху по спіралі вниз, у негативний цикл зворотного зв'язку із втратою значення навчання.

Нині освітяни потребують інноваційних змін у навчанні, розкриття потенціалу, освітніх інвестицій, реформування освітніх систем.

4. Education post-COVID-19: Extraordinary session of the Global Education Meeting (2020). Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/education-post-covid-19-extraordinary-session-global-education-meeting-2020-gem> [in English].

22 жовтня 2020 р. ЮНЕСКО скликала надзвичайну сесію Глобальної освітньої зустрічі (GEM 2020). Співорганізаторами заходу стали уряди Гани, Норвегії та Великобританії. Зустріч відбулася в режимі онлайн (Париж) на унікальній платформі GEM 2020 для обміну між політичними лідерами високого рівня, політиками і світовими лідерами освіти з метою захисту та переосмислення ролі освіти в сучасному світі та після COVID-19, а також для узгодження пріоритетних дій із відновлення та розвитку освіти для сталого розвитку суспільства.

Ця подія надала стратегічно важливу можливість державам-учасникам зустрічі та міжнародному співтовариству ще раз акцентувати, що освіта – це найбільш важлива інвестиція для стійкого відновлення та розвитку майбутнього.

Тематичні доповіді стосувалися захисту внутрішнього та міжнародного фінансування освіти, відкриття шкіл, передусім як це зробити безпечним, гендерної рівності, переосмислення методики викладання та навчання, зокрема щодо упровадження інноваційних технологій у навчанні.

Детальніше з інформацією за напрями доповідей можна ознайомитися за посиланнями:

Thematic reports

- [Protect domestic and international financing of education](#)
- [Reopen schools safely: the challenges for health and education](#)
- [Focus on inclusion, equity and gender equality](#)
- [Reimagine teaching and learning](#)
- [Harness equitable connectivity and technologies for learning](#)

5. Sandeep, G. (2020). Future shock: 25 Education trends post COVID-19.

Retrieved from: <http://www.foresightfordevelopment.org/featured/education-post-covid-19> [in English].

Ця праця натхненна книгою Е. Тоффлера з однойменною назвою, уперше виданою в 1970-х роках. На майбутнє освіти впливає стрімко мінливий світ, розвиток науки й техніки, політичні реалії, соціологічні зміни та поява нових можливостей, нових прагнень і нового способу життя. Але навіть Тоффлер не уявляв світу, який зіткнеться з катаклізмами, спричиненими вірусом.

Більшість урядів світу тимчасово закрили навчальні заклади, намагаючись стримати поширення пандемії COVID-19. Близько 1,3–1,5 млрд студентів і молоді по всій планеті страждають від закриття шкіл та університетів. Ці загальнодержавні закриття зачіпають понад 72% студентського населення у світі. Уряди усього світу докладають зусиль для пом'якшення впливу на дітей, спричиненого закриттям шкіл на карантин, особливо для вразливих і неблагополучних громад, та сприяння безперервності освіти для всіх за допомогою дистанційного навчання.

Закриття шкіл катастрофічно впливає на суспільство і дослідження ЮНЕСКО узагальнює деякі з них таким чином: *перерване навчання* (коли школи закриваються, діти та молодь позбавляються можливостей для розвитку. Учні з малозабезпечених, як правило, мають менше освітніх можливостей через відсутність гаджетів); *погане харчування* (багато дітей забезпечуються безкоштовним харчуванням або харчуванням зі знижкою, яке пропонується в школах для дітей із малозабезпечених сімей); *плутанина*

та стрес для вчителів (коли школи закриваються, особливо несподівано та на невідомий період, учителі часто не впевнені у своїх правах та в тому, як підтримувати зв'язок із учнями для безперервної освіти. Перехід на платформи дистанційного навчання, як правило, буває безладним, навіть за найкращих обставин); *неготовність батьків до дистанційного та домашнього навчання* (коли школи закриваються, батьків часто просять полегшити завдання для дітей. Особливо це стосується батьків із обмеженими ресурсами та незрозумінням у потребі забезпечення дітей належною освітою); *прогалини в догляді за дітьми* (за відсутності альтернативних варіантів, працюючі батьки часто залишають дітей самих, коли школи закриваються, і це може призвести до ризикованої поведінки, включаючи посилений вплив тиску з боку однолітків і зловживання наркотиками); *високі економічні витрати* (працюючі батьки частіше пропускають роботу, коли школи закриваються, щоб піклуватися про своїх дітей. Це призводить до втрати заробітної плати і, як правило, негативно впливає на продуктивність праці); *непередбачене напруження систем охорони здоров'я* (медичні працівники з дітьми не можуть відвідувати роботу через зобов'язання щодо догляду за дітьми, які виникають внаслідок закриття школи. Це означає, що багато медичних працівників не перебувають у тих закладах, де вони найбільше потрібні під час пандемічної кризи та загрози для здоров'я людства); *посилений тиск на школи та шкільні системи, які залишаються відкритими* (локалізоване закриття шкіл створює тягар для шкіл, оскільки місцева влада та батьки перенаправляють дітей до шкіл, які залишаються відкритими); *посилений вплив насильства та експлуатації* (коли школи закриваються, кількість раних шлюбів збільшується, більше дітей потрапляє за ґрати, зростає сексуальна експлуатація дівчат і молодих жінок, підліткова вагітність стає дедалі поширенішою, а дитяча праця зростає); *соціальна ізоляція* (школи є центрами соціальної активності та взаємодії людей. Коли школи закриваються, багато дітей і молоді втрачають соціальні контакти, необхідні для навчання та розвитку) та ін.

6. T4 Conference – The new Normal: Education Post COVID-19 (2020).

Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=HQuHLruV_Zo. [in English].

30 травня 2020 р. відбулася найбільша освітня Міжнародна онлайн-конференція «Нова норма. Освіта після COVID-19», в якій узяли участь понад 100 тисяч учителів та експертів із 80 країн світу. Ключовими на заході стали питання: що стане новою нормою в шкільному навчанні після COVID-19, як

змінити підходи до освіти та виховання школярів, як заспокоїти батьків і самому налаштуватися на нові формати?

Досвідом адаптації під час пандемії ділилися педагоги з Англії, Франції, Канади та ін. країн. Серед топ-спікерів – найкращі вчителі світу, фіналісти й переможці світової премії Global Teacher Prize: Андреас Шляйхер, Мерґі Макдоннелл, Ендреа Зафіраку та ін. «Коронавірус вплинув на освітню систему у всьому світі. Ми маємо зрозуміти, що буде відбуватися, коли ми повернемося до навчальних закладів і як виглядатиме майбутнє», – зазначили вони. «Ніхто не може сказати точно, як довго триватиме пандемічна криза і що буде після неї».

Гібридне навчання, інтеграція різних освітніх середовищ, переконфігурація навчального простору, технологічні інновації, співпраця між школами, співпраця в освітній галузі загалом – це першочергові кроки, які варто зробити. «Ми можемо досягти більшого, якщо країни будуть співпрацювати, ділитися освітніми технологіями, ресурсами, контентом, підходами до навчання. Треба створювати потужну професійну мережу вчителів», – зазначив директор відділу освіти та навичок ОЕСР і засновник міжнародного дослідження PISA Андреас Шляйхер під час онлайн-конференції.



РОЗДІЛ II ЮНЕСКО В ПРОТИДІЇ COVID-19

CHAPTER II UNESCO IN OPPOSITION TO COVID-19

7. Anticipated impact of COVID-19 on public expenditures on education and implication for UNESCO work (2020). UNESCO COVID-19. Education Response. Education Sector, 7.2. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373276>. [in English].

8. Build back better: Education must change after COVID-19 to meet the climate crisis (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/build-back-better-education-must-change-after-covid-19-meet-climate-crisis> [in English].

9. Children in poorest countries lost nearly four months of schooling since start of pandemic – UNESCO, UNICEF and World Bank report finds (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/children-poorest-countries-lost-nearly-four-months-schooling-start-pandemic-unesco-unicef-and> [in English].

10. COVID-19 crisis and curriculum: sustaining quality outcomes in the context of remote learning (2020). UNESCO COVID-19. Education Response. Education

Sector, 4.2. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373273>. [in English].

11. COVID-19 Educational Disruption and Response (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/themes/education-emergencies/coronavirus-school-closures>. [in English].

12. COVID-19: How the UNESCO Global Education Coalition is tackling the biggest learning disruption in history (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/covid-19-how-unesco-global-education-coalition-tackling-biggest-learning-disruption-history> [in English].

13. Crisis-sensitive educational planning (2020). UNESCO COVID-19. Education Response. Education Sector, 2.4. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373272>. [in English].

14. Developing teachers' skills in alternative teaching methods in Nepal (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/developing-teachers-skills-alternative-teaching-methods-nepal> [in English].

15. Distance learning solutions (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions> [in English].

16. Distance learning strategies in response to COVID-19 school closures (2020). UNESCO COVID-19. Education Response. Education Sector, 2.1. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373305>. [in English].

17. Education is not a cost, it's investment for recovery (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/education-not-cost-its-investment-recovery> [in English].

18. Education: From disruption to recovery (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> [in English].

19. GEM 2020: Addressing the future of teaching and learning (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/gem-2020-addressing-future-teaching-and-learning> [in English].

20. Global Education Coalition (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/globalcoalition> [in English].

21. Heads of State & Government at extraordinary UNESCO meeting recommit to education and its financing during and after pandemic (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/heads-state-government>

[extraordinary-unesco-meeting-recommit-education-and-its-financing-during](#) [in English].

22. Health & nutrition during home learning (2020). UNESCO COVID-19. Education Response. Education Sector, 1.1 Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373277>. [in English].

23. Literacy and education for democracy: essential milestones to advance the SDGs during and beyond COVID-19 (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/literacy-and-education-democracy-essential-milestones-advance-sdgs-during-and-beyond-covid-19> [in English].

24. Managing high-stakes assessments and exams during crisis (2020). UNESCO COVID-19. Education Response. Education Sector, 4.3. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373387>. [in English].

25. Prada will donate its proceeds from Sotheby's Tools of Memory auction to UNESCO's COVID-19 Global Education Coalition's work on girls' education (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/prada-will-donate-its-proceeds-sothebys-tools-memory-auction-unescos-covid-19-global-education> [in English].

26. Reopening schools: When, where and how? (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/reopening-schools-when-where-and-how>. [in English].

27. School reopening (2020). UNESCO COVID-19. Education Response. Education Sector, 7.1. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373275>. [in English].

28. Scientific progress and women's empowerment – two imperatives in the era of COVID-19 (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/scientific-progress-and-womens-empowerment-two-imperatives-era-covid-19> [in English].

29. Strong support for UNESCO's Global Education Coalition at United Nations General Assembly high-level side event (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/strong-support-unescos-global-education-coalition-united-nations-general-assembly-high-level> [in English].

30. The digital transformation of education: connecting schools, empowering learners (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374309> [in English].

31. UNESCO and partners launch a book translation campaign for early age reading amid the COVID-19 crisis (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/unesco-and-partners-launch-book-translation-campaign-early-age-reading-amid-covid-19-crisis> [in English].

32. UNESCO showcases education responses to Covid-19 Crisis at UN General Assembly event (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/unesco-showcases-education-responses-covid-19-crisis-general-assembly> [in English].

33. What UNESCO is doing to address learning challenges for indigenous peoples during COVID-19 pandemic (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/what-unesco-doing-address-learning-challenges-indigenous-peoples-during-covid-19-pandemic> [in English].

34. With CapED support, UNESCO and MoEYS ensure continuous learning during COVID-19 (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/caped-support-unesco-and-moeys-ensure-continuous-learning-during-covid-19> [in English].

35. With over 63 million teachers impacted by the COVID-19 crisis, on World Teachers' Day, UNESCO urges increased investment in teachers for Learning Recovery (2020). UNESCO. [Official site]. Retrieved from: <https://en.unesco.org/news/over-63-million-teachers-impacted-covid-19-crisis-world-teachers-day-unesco-urges-increased> [in English].



РОЗДІЛ III ОСВІТА В ПЕРІОД COVID 19

CHAPTER III EDUCATION IN COVID 19

36. Alon, T., Doepke, M., Olmstead-Rumsey, J. & Tertilt, M. (2020). The Impact of COVID-19 on Gender Equality, CRC TR 224 Discussion Paper, Series 163. University of Bonn and University of Mannheim, Germany. Retrieved from: https://ideas.repec.org/p/bon/boncrc/crctr224_2020_163.html. [in English].

37. Ananat, E. & Gassman-Pines, A. (2020). Snapshot of the COVID Crisis Impact on Working Families. Econofact. Retrieved from: <https://econofact.org/snapshot-of-the-covid-crisis-impact-on-working-families>. [in English].

38. Artiga, S., Garfield, R. & Orgera, K. (2020). Communities of Color at Higher Risk for Health and Economic Challenges due to COVID19. Kaiser Family Foundation, Menlo Park, CA. Retrieved from: <https://www.kff.org/coronavirus-covid-19/issue-brief/communities-of-color-at-higher-risk-for-health-and-economic-challenges-due-to-covid-19/> [in English].

39. Baker, S., Farrokhnia, R., Meyer, S., Pagel, M. & Yannelis, C. (2020). How Does Household Spending Respond to an Epidemic? Consumption during the 2020

Covid-19 Pandemic. National Bureau of Economic Research. [Official site]. Retrieved from: <https://www.nber.org/papers/w26949> [in English].

40. Berger, K. (2020). The Man Who Saw the Pandemic Coming. Nautilus. Retrieved from: <http://nautil.us/issue/83/intelligence/the-man-whosaw-the-pandemic-coming>. [in English].

41. Center on International Education Benchmarking (2020), International Education News. Retrieved from: <http://ncee.org/what-we-do/center-on-international-education-benchmarking/international-ed-news-archive/>. [in English].

42. Chiou, L. & Tucker, C. (2020). Social Distancing, Internet and Inequality. National Bureau of Economic Research. [Official site]. Retrieved from: <https://www.nber.org/papers/w26982> [in English].

43. Coping with COVID-19 – Mapping education and training responses to the health crisis in ETF partner countries (2020). Retrieved from: <https://www.euneighbours.eu/en/east-south/stay-informed/publications/coping-covid-19-mapping-education-and-training-responses>. [in English].

44. Could coronavirus shape the way assessments work forever? (2020). Retrieved from: <https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/03/20/could-coronavirus-shape-the-way-assessments-work-forever/>. [in English].

45. COVID-19 and education in emergencies (2020). Retrieved from: <https://www.educationcannotwait.org/covid-19/>. [in English].

46. COVID-19 and the Global Library Field. IFLA (2020). Retrieved from: https://www.ifla.org/covid-19-and-libraries?fbclid=IwAR2zi4uvs8dgdWpWZg38M5ZRvJ0J_zWORvCxxXYlykc5jyVE7czjhi1Jws [in English].

47. COVID-19 And The Mainstreaming Of Virtual Classrooms (2020). Retrieved from: <https://elearningindustry.com/virtual-classrooms-role-during-covid-19-pandemic> [in English].

48. COVID-19: Education, training & workforce (2020). Retrieved from: <https://www.aomrc.org.uk/covid-19-education-and-training/>. [in English].

49. Covid-19: Where's the discussion on distance learning training for teachers? (2020). Retrieved from: <https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/04/01/covid-19-wheres-the-discussion-on-distance-learning-training-for-teachers/>. [in English].

50. Dell' Ariccia, G., Mauro, P., Spilimbergo, A & Zettlemeyer, J. (2020). Economic Policies for the COVID-19 War. International Monetary Fund Blog. Retrieved from:

<https://blogs.imf.org/2020/04/01/economic-policies-for-the-covid-19-war/>. [in English].

51. Di Wu, Tiantian Wu, Qun Liu & Zhicong Yang (2020). The SARS-CoV-2 outbreak: What we know. *International Journal of Infectious Diseases*. Retrieved from: [https://www.ijidonline.com/article/S1201-9712\(20\)30123-5/pdf](https://www.ijidonline.com/article/S1201-9712(20)30123-5/pdf). (<https://doi.org/10.1016/j.ijid.2020.03.004>) [in English].

52. Dingel, J. & Neiman, B. (2020). How Many Jobs Can Be Done at Home? *Journal of Public Economics*, 189. Retrieved from: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0047272720300992?token=80AD7348BE5CD15A4D5B7289BAEE831EEF19A130797DBFC8C177CD57EDDD42FBA87DB70680D3580BB95305C7679DAF66> [in English].

53. Education and training in the context of COVID-19 (2020). Retrieved from: <https://www.rcog.org.uk/en/careers-training/resources--support-for-trainees/education-and-training-in-the-context-of-covid-19/>. [in English].

54. Enache, C., Asen, E. & Bunn, D. (2020). Tracking Economic Relief Plans Around the World during the Coronavirus Outbreak. Tax Foundation. [Official site]. Retrieved from: <https://taxfoundation.org/coronavirus-country-by-country-responses/>. [in English].

55. EU neighbours: dealing with COVID-19 in education and training (2020). Retrieved from: <https://www.etf.europa.eu/en/news-and-events/news/eu-neighbours-dealing-covid-19-education-and-training>. [in English].

56. Fetzer, T., Witte, M., Hensel, L., Jachimowicz, J., Haushofer, J., Ivchenko, A. & Caria, S. (2020). Global Behaviors and Perceptions at the Onset of the COVID-19 Pandemic. National Bureau of Economic Research. [Official site]. Retrieved from: <https://doi.org/10.3386/w27082>. [in English].

57. Friedman, L. (2020). New Research Links Air Pollution to Higher Coronavirus Death Rates. *The New York Times*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2020/04/07/climate/air-pollution-coronaviruscovid.html?action=click&module=Top%20Stories&pgtype=Homepage>. [in English].

58. Giannini, S. (2020). Three Ways to Plan for Equity during the Coronavirus School Closures. GEM Report, World Education Blog. Retrieved from: <https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/03/25/three-ways-to-plan-for-equity-during-the-coronavirus-schoolclosures/>. [in English].



59. Global Humanitarian Response Plan for COVID-19. Geneva: OCHA (2020) (The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs). Retrieved from: https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2020-03/Global%20Humanitarian%20Response%20Plan%20COVID-19_1.pdf. [in English].

60. Guidance Note: Remote Learning & COVID-19 (2020). The World Bank Education Global Practice. Retrieved from: <http://documents.worldbank.org/curated/en/531681585957264427/pdf/Guidance-Note-on-Remote-Learning-and-COVID-19.pdf>. [in English].

61. Hargreaves, A. (2020). What's next for schools after coronavirus? Here are 5 big issues and opportunities. Retrieved from: <https://theconversation.com/whatsnext-for-schools-after-coronavirus-here-are-5-big-issues-and-opportunities-135004>. [in English].

62. Paakkari, L. & Okan, O. (2020) COVID-19: health literacy is an underestimated problem. Retrieved from: [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanpub/PIIS2468-2667\(20\)30086-4.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanpub/PIIS2468-2667(20)30086-4.pdf). ([https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30086-4](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30086-4)). [in English].

63. Liberman, J., Levin, V., Luna-Bazaldua, D. & Harnisch, M. (2020). High-stakes school exams during COVID-19 (Coronavirus): What is the best approach? Retrieved from: <https://blogs.worldbank.org/education/high-stakes-school-exams-during-covid-19-coronavirus-what-best-approach>. [in English].

64. Mahler, D., Lakner, C., Castaneda, R. & Wu, H. (2020). The Impact of COVID-19 (Coronavirus) on Global Poverty: Why Sub-Saharan Africa Might Be the Region Hardest Hit. World Bank Blog. Retrieved from: <https://blogs.worldbank.org/opendata/impact-covid-19-coronavirus-global-poverty-why-sub-saharan-africa-might-be-region-hardest>. [in English].

65. Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak (2020). Retrieved from: <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/mental-health-considerations.pdf>. [in English].

66. Orozco, M. (2020). Migrants and the Impact of the COVID-19 Pandemic on Remittances. *Inter-American Dialogue*, 18. Retrieved from: <https://www.thedialogue.org/wp-content/uploads/2020/03/Migration-remittances-and-the-impact-of-the-pandemic-3.pdf>. [in English].

67. Prem, K., Liu, Y. & Russell, T.W. (2020). The effect of control strategies to reduce social mixing on outcomes of the COVID-19 epidemic in Wuhan, China: a modelling study. *Lancet Public Health* 2020 Retrieved from: [https://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667\(20\)30073-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667(20)30073-6/fulltext) . [in English].

68. Rethinking the role of the school after COVID-19 (2020). Retrieved from: [https://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667\(20\)30124-9/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667(20)30124-9/fulltext). [in English].

69. Roberton, T., Emily, D. Carter, Victoria B. Chou, Angela, R., Stegmuller, B., Jackson, D. & Walker, N. (2020). Early Estimates of the Indirect Effects of the COVID-19 Pandemic on Maternal and Child Mortality in Low-Income and Middle-Income Countries: A Modelling Study. *The Lancet Global Health*. Retrieved from: [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(20\)30229-1](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(20)30229-1) [in English].

70. Santoli, J., Megan, M., Lindley, C., Malini, B., DeSilva, E., Kharbanda, O. & Gee, J. (2020). Effects of the COVID-19 Pandemic on Routine Pediatric Vaccine Ordering and Administration – United States, 2020. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 69 (19). Retrieved from: <https://doi.org/10.15585/mmwr.mm6919e2>. [in English].

71. Schleicher, A. (2020). How can teachers and school systems respond to the COVID-19 pandemic? Some lessons from TALIS. Retrieved from: <https://www.oecd-forum.org/users/50583-andreas-schleicher/posts/63740-how-can-teachers-and-school-systems-respond-to-the-covid-19-pandemic-some-lessons-from-talis>. [in English].

72. Soccolich, A. (2020). 198 Free Tools to Help You Through the Coronavirus Pandemic. Retrieved from: <https://www.entrepreneur.com/article/347840>. [in English].

73. The COVID-19 Learning Pathway aims to enable humanitarians, including local responders, to be best equipped to respond to the global pandemic COVID-19 (Coronavirus) (2020). Retrieved from: <https://kayaconnect.org/course/info.php?id=2249>. [in English].

74. The COVID-19 pandemic has changed education forever. This is how (2020) Retrieved from: <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-online-digital-learning/>. [in English].

75. The Novel Coronavirus Pneumonia Emergency Response Epidemiology Team. The epidemiological characteristics of an outbreak of 2019 novel coronavirus diseases (COVID-19) in China. (2020). Epidemiology Working Group for NCIP Epidemic Response, Chinese Center for Disease Control and Prevention. Retrieved from: https://www.unboundmedicine.com/medline/citation/32064853/%5bThe_epidemiological_characteristics_of_an_outbreak_of_2019_novel_coronavirus_diseases_COVID_19_in_China%5d [in English].

76. The Role Of Virtual Classrooms During The COVID-19 Pandemic (2020). Retrieved from: <https://elearningindustry.com/virtual-classrooms-role-during-covid-19-pandemic>. [in English].

77. Valentino-DeVries, J., Lu, D. & Dance, G. (2020). Location Data Says It All: Staying at Home During Coronavirus Is a Luxury. The New York Times, 3 April. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/interactive/2020/04/03/us/coronavirus-stay-home-rich-poor.html>. [in English].

78. Wang, G., Zhang, Y., Zhao, J., Zhang, J., Jiang, F. (2020). Mitigate the effects of home confinement on children during the COVID-19 outbreak. Retrieved from: [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736\(20\)30547-X.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736(20)30547-X.pdf) ([https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30520-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30520-1)). [in English].

79. What Is Distance Learning? And Why Is It So Important? (2020). [Official site]. Retrieved from: <https://www.viewsonic.com/library/education/what-is-distance-learning-and-why-is-it-so-important/> [in English].

80. World Health Organization. Coronavirus disease (COVID-2019) situation reports (2020). Retrieved from: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/situation-reports>. [in English].

81. Zhong, R. (2020). The Coronavirus Exposes Education's Digital Divide. The New York Times, 17 March. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2020/03/17/technology/china-schools-coronavirus.html>. [in English].

82. Zimmerman, A., Veiga, C. & Amin, R. (2020). The 'New Reality' of Coronavirus: Here's What NYC's First Day of Remote Learning Looked Like. Chalkbeat New York. Retrieved from: <https://ny.chalkbeat.org/2020/3/23/21196118/the-new-reality-of-coronavirus-here-s-what-nyc-s-first-day-of-remote-learning-looked-like> [in English].



РОЗДІЛ IV ОСВІТНЄ ЛІДЕРСТВО

CHAPTER IV SCHOOL LEADERSHIP

83. Bartsch, S., Weber, E., Büttgen, M. & Huber, A. (2020). Leadership matters in crisis-induced digital transformation: how to lead service employees effectively during the COVID-19 pandemic. *Journal of Service Management*. Retrieved from: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JOSM-05-2020-0160/full/html?utm_source=TrendMD&utm_medium=cpc&utm_campaign=Journal_of_Service_Management_TrendMD_0&WT.mc_id=Emerald_TrendMD_0 [in English].

84. Global Education Leadership Summit (2020). Retrieved from: <https://gels.asia/> [in English].

85. Harris, A. & Jones, M. (2020) COVID 19 – school leadership in disruptive times. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13632434.2020.1811479> <https://doi.org/10.1080/13632434.2020.1811479> [in English].

86. Harris, A. (2020) COVID-19 – school leadership in crisis? *Journal of Professional Capital and Community*. Retrieved from: <https://www.emerald.com/>

insight/content/doi/10.1108/JPCC-06-2020-0045/full/pdf?title=covid-19-school-leadership-in-crisis [in English].

87. Joseph, L. (2020). 10 Traits of Successful School Leaders. Retrieved from: <https://onlinedegrees.sandiego.edu/effective-educational-leadership/> [in English].

88. Netolicky, D. (2020). School leadership during a pandemic: navigating tensions. *Journal of Professional Capital and Community*. Retrieved from: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JPCC-05-2020-0017/full/html> [in English].

89. Panayiotou, A. (2020). Teaching leadership the 'Day After', with care. *Gender in Management*. Retrieved from: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/GM-07-2020-0223/full/html?utm_source=TrendMD&utm_medium=cpc&utm_campaign=Gender_in_Management%253A_An_International_Journal_TrendMD_0&WT.mc_id=Emerald_TrendMD_0 [in English].

90. Rees, T. (2020). 2020: A new perspective for school leadership? Retrieved from: <https://www.ambition.org.uk/blog/2020-new-perspective-school-leadership/> [in English].

91. School leadership (2020). Learning portal. [Official site]. Retrieved from: <https://learningportal.iiep.unesco.org/en/issue-briefs/improve-learning/schools-and-classrooms/school-leadership> [in English].

92. School Leadership (2020). OECD. [Official site]. Retrieved from: <https://www.oecd.org/site/schoolingfortomorrowknowledgebase/themes/innovation/schoolleadership.htm> [in English].

93. Stone-Johnson, C. & Miles Weiner, J. (2020). Principal professionalism in the time of COVID-19. *Journal of Professional Capital and Community*. Retrieved from: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JPCC-05-2020-0020/full/html?utm_source=TrendMD&utm_medium=cpc&utm_campaign=Journal_of_Professional_Capital_and_Community_TrendMD_0&WT.mc_id=Emerald_TrendMD_0 [in English].



РОЗДІЛ V НАВИЧКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

CHAPTER V SKILLS FOR 21ST CENTURY

94. 12 ways to help students develop 21st Century Skills with Makers Empire (2020). Makers Empire. [Official site]. Retrieved from: <https://www.makersempire.com/developing-21st-century-skills-with-makers-empire/> [in English].

95. 13 Essential 21st Century Skills for Today's Students (2020). Envision Blog [Official site]. Retrieved from: <https://www.envisionexperience.com/blog/13-essential-21st-century-skills-for-todays-students> [in English].

96. 21st Century Competencies (2020). Ministry of Education of Singapore. [Official site]. Retrieved from: <https://beta.moe.gov.sg/education-in-SG/21st-century-competencies/> [in English].

97. 21st century skills (2020). Queensland Curriculum and Assessment Authority. [Official site]. Retrieved from: <https://www.qcaa.qld.edu.au/senior/senior-subjects/general-subjects/21st-century-skills> [in English].

- 98.** 21st century skills (2020). Wikipedia. [Official site]. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/21st_century_skills [in English].
- 99.** 21st Century Skills for Teachers and Students (2020). EUROPASS: Teacher Academy. [Official site]. Retrieved from: <https://www.teacheracademy.eu/course/21st-century-skills/> [in English].
- 100.** 21st Century Skills: A handbook (2020). The Secretary, Central Board of Secondary Education, Delhi. Retrieved from: http://cbseacademic.nic.in/web_material/Manuals/21st_Century_Skill_Handbook.pdf [in English].
- 101.** Activities to develop your learners' 21st century skills (2020). Cambridge University Press. [Official site]. Retrieved from: <https://www.cambridge.org/us/education/blog/2020/03/19/activities-develop-your-learners-21st-century-skills/> [in English].
- 102.** Education in the 21st century (2020). Think Strategic. [Official site]. Retrieved from: <https://thinkstrategicforschools.com/education-21st-century/> [in English].
- 103.** Ester van Laar, Alexander J. A. M. van Deursen, Jan A. G. M. van Dijk & Jos de Haan (2020). Determinants of 21st-Century Skills and 21st-Century Digital Skills for Workers: A Systematic Literature Review. SAGE Publishing. [Official site]. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/2158244019900176> [in English].
- 104.** Links to 21st century learning (2020). National STEM education resources toolkit. [Official site]. Retrieved from: <https://www.education.gov.au/national-stem-education-resources-toolkit/links-21st-century-learning> [in English].
- 105.** Skills for the 21st-century workplace (2020). British Council. [Official site]. Retrieved from: <https://learnenglishteens.britishcouncil.org/skills/reading/intermediate-b1-reading/skills-21st-century-workplace> [in English].
- 106.** The skills needed in the 21st century (2020). Retrieved from: <https://widgets.weforum.org/nve-2015/chapter1.html> [in English].
- 107.** What are 21st century skills? (2020). Thoughtful Learning. [Official site]. Retrieved from: <https://k12.thoughtfullearning.com/FAQ/what-are-21st-century-skills> [in English].

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

LIST OF ABBREVIATIONS

APA Style – the style of the American Psychological Association

CapED – Credit Union

COVID-19 – COronaVirus Disease 2019

NAES of Ukraine – National Academy of Educational Sciences of Ukraine

PISA – Programme for International Student Assessment

SDGs – Sustainable Development Goals

UN General Assembly – The United Nations General Assembly

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNICEF – United Nations Children’s Fund

WHO – World Health Organization

ПРООН – Програма розвитку Організації Об’єднаних Націй

ДОДАТОК / APPENDIX

РАМКОВІ НАСТАНОВИ ЩОДО ВІДПОВІДІ ОСВІТИ НА ПАНДЕМІЮ COVID-19 2020 РОКУ¹

Фернандо М. Реймерз,

Ініціатива з інновацій у глобальній освіті,
Гарвардська вища школа освіти

Андреас Шляйхер,

Директорат з питань з освіти і навичок,
Організація економічного співробітництва та розвитку

Неофіційний переклад з англійської мови

О. Локшиної, О. Бородієнко, О. Горошкіна, О. Гриценчук,

А. Джурило, Н. Нікольської, О. Овчарук, Н. Пазюри, М. Тименко

Резюме

Метою доповіді є підтримка прийняття рішень в освіті для розроблення та впровадження ефективної освітньої відповіді на пандемію COVID-19. У документі пояснюється, чому заходи соціальної ізоляції, що є необхідними, блокуватимуть навчання у школах протягом кількох місяців у більшості країн світу. Відсутність цілеспрямованої та ефективної стратегії для захисту можливості навчатися протягом цього періоду призведе до значних втрат у навчанні для здобувачів освіти.

Керівникам освітніх систем та організацій пропонується розробити плани щодо продовження навчання з використанням альтернативних методів на період необхідної соціальної ізоляції. Ми пропонуємо рамку напрямів, які потрібно охопити такими планами.

На основі швидкого оцінювання освітніх потреб та існуючих відповідей у дев'яносто восьми країнах у доповіді визначено найбільш важливі потреби, на які варто реагувати в цих планах, а також галузі, які, можливо, будуть більш проблемними в рамках впровадження планів.

1 Fernando M. Reimers & Andreas Schleicher. A framework to guide an education response to the COVID - 19 Pandemic of 2020 (2020) https://gloaled.gse.harvard.edu/files/geii/files/framework_guide_v2.pdf

У доповіді також розглядаються освітні реакції різних країн на кризову ситуацію. На підставі аналізу даних останнього дослідження PISA, у доповіді описуються проблеми, з якими стикаються різні системи освіти в аспекті онлайн освіти в якості альтернативного методу.

Вступ

В умовах, коли пандемія COVID-19 нищить світ, необхідно звернути увагу на задоволення освітніх потреб дітей та молоді під час кризи. Цей документ має на меті підтримати керівників освіти на різних рівнях управління освітою, у державних та приватних закладах освіти, шляхом формулювання адаптивних, узгоджених, ефективних та адекватних відповідей на кризу, яка суттєво погіршить освітні можливості в усьому світі. Безумовно, пандемія COVID-19 передусім є питанням системи охорони здоров'я, та пом'якшення його впливу буде сильно залежати від дій вчених та фармацевтичних виробників у розробленні вакцини та інших лікарських засобів для профілактики і лікування інфекції COVID-19, як і пошуку варіантів доставки таких ліків масштабно. За відсутності ефективних фармацевтичних засобів, пом'якшення впливу пандемії залежатиме від дій працівників охорони здоров'я і державних службовців з уповільнення темпів поширенню інфекції шляхом запровадження таких заходів як соціальне дистанціювання.

«Ці масштабні нефармацевтичні заходи різняться між країнами, але включають соціальне дистанціювання (наприклад, заборона великих зібрань та поради особам не спілкуватися поза своїми домівками), закриття кордонів, закриття шкіл, заходи щодо ізоляції осіб з симптомами та тих, з якими вони контактували, а також запровадження широкомасштабної ізоляції окрім необхідних внутрішніх переміщень».

Оскільки за прогнозами вакцина може бути вироблена у кращому випадку у вересні 2020 року, через повних шість місяців, основна стратегія, що є доступною для запобігання швидкому поширенню інфекції у найближчій перспективі, буде включати соціальне дистанціювання. Хоча ця стратегія, у разі прийняття всією або більшою частиною населення, швидше за все уповільнить швидкість зараження, як це спостерігається в Китаї, Японії, Кореї та Сінгапурі, її ефективність залежить як від своєчасного та ефективного керівництва політичними лідерами, так і сприйнятливих і дисциплінованих громадян. Інформація щодо лідерства та наслідування в різних країнах світу різні, принаймні дотепер, що потребуватиме продовження заходів з соціального дистанціювання. Це збільшить тривалість пандемії та її вплив. Поточна та очікувана ситуація

з інфікованими та загиблими сьогодні та у наступні місяці є катастрофічною. Центр системних наук та інженерії (CSSE) при Університеті Джона Хопкінса звітують про 788 522 підтверджених випадків у всьому світі, 37 878 смертей станом на 30 березня 2020 року. За оцінками дослідників Імперського коледжу в Лондоні у 2020 р. глобальний вплив пандемії призведе до 20 мільйонів померлих у разі упровадження ефективних нефармацевтичних заходів, та 40 мільйонів померлих без таких заходів. Тільки в США, доктор Ентоні Фоці, директор Національного інституту алергії та інфекційних хвороб прогнозує, що пандемія може спричинити від 100 000 до 200 000 смертей.

З огляду масштабність впливу пандемії це не лише питання охорони здоров'я. Пандемія, і відповіді, необхідні для її стримування, вплинуть на соціальне, економічне та політичне життя. Обмеження щодо мобільності, яка спричинена соціальним дистанціюванням, призвела до зменшення економічного попиту та пропозиції, що сильно впливає на бізнес і зайнятість. Цей вплив буде тяжчим для найбільш вразливого населення в країні, як і в країнах з найслабшою інфраструктурою охорони здоров'я.

Обмеження, спричинені нефармацевтичними заходами, як соціальне дистанціювання, вплинули також на освіту на всіх рівнях, і будуть впливати принаймні декілька місяців, оскільки учні і викладачі не можуть фізично зустрічатися в школах і в університетах.

Ці обмеження можливості зустрічатися під час затьяжної пандемії, ймовірно, обмежать можливості учнів і студентів навчатися в період соціального дистанціювання. Добре відомо, що час, витрачений на навчання, або навчальний час, є одним з найнадійніших прогнозів розрахунку можливості вчитися. У США дослідники вивчили наслідки «втрати навчання влітку», продемонструвавши, що тривале переривання навчання викликає не тільки скорочення часу навчання, але спричиняє втрату набутих знань і навичок. Огляд досліджень про літні втрати в навчанні у США демонструє, що протягом літа учні на канікулах втрачають еквівалент одного місяця навчального року, втрати знань та вмій з математики більші, ніж з читання. Втрати також є більшими в учнів з меншим рівнем доходу.

Крім того, відмінності в отриманні учнями підтримки від батьків, які можуть надати їм освітні можливості безпосередньо вдома або отримати доступ до них приватно, відмінності у можливостях різних типах шкіл у підтримці навчання своїх учнів віддалено, та відмінності між учнями в їхній стійкості, мотивації та володінні вмінням вчитися самостійно і за допомогою Інтернету можливо загострять вже існуючий розрив у можливостях отримання навчання.

На додаток, відмінності між шкільними системами щодо можливості надання ефективних відповідей щодо організації навчання в умовах непередбачуваності посилять прогалини у можливостях різних юрисдикцій. В результаті відсутності ефективної відповіді щодо організації освіти, пандемія COVID-19, ймовірно, призведе до найбільшого розриву освітніх можливостей на покоління. Цей розрив вплине на життєдіяльність людей і перспективи їх громад.

З цієї причини вкрай важливо, щоб керівники освіти вжили негайних заходів для розроблення і впровадження стратегії для пом'якшення впливу пандемії на освіту. Ми вважаємо, що співпраця може допомогти освітнім лідерам у розробленні ефективних відповідей щодо освіти, і що першою й найпростішою формою співпраці є обмін знаннями про те, що школи, громади та країни роблять сьогодні для захисту освітніх можливостей в період пандемії.

Метою цього документа є підтримка такого процесу обміну знаннями. Цей документ містить основу для керівництва розвитком освітніх стратегій у конкретному контексті, на основі результатів оперативного опитування, яке було проведено протягом 18–27 березня 2020 р. Респонденти відповідали онлайн стосовно викликів в освіті, які спричинені пандемією, їхнього реагування на ці виклики та про ресурси, що використовуються в даний час для підтримки освіти альтернативними засобами. Опитувальник, який ми розробили з цієї метою, представлено в Додатку А. Опитувальник було поширено через мережі освітян та лідерів в мережах ОЕСР та Ініціативи з інновацій в глобальній освіті при Гарвардській вищій школі освіти за сприяння колег з освітніх організацій, таких як “Save Children”, “WISE” тощо.

Дослідження не є репрезентативним щодо юрисдикцій та зацікавлених груп, воно було орієнтовано на опитування респондентів, які б відображали розмаїття поглядів й позицій в освітньому секторі. Респондентів попросили надати інформацію, що слугує для характеристики їхньої точки зору, їхньої позиції, інституції, країни, рівня управління, яких стосуються їхні відповіді. Їх попросили надати електронну адресу для зв'язку. Були включені тільки ті опитувальники, які містили відповіді на більшість запитань та представляли точку зору.

Нижче ми пропонуємо контрольний перелік для керівництва щодо розроблення освітніх стратегій під час пандемії. Він може використовуватися національною, державною чи місцевою владою у сфері освіти або лідерами освітніх мереж. У країнах, де міжнародні організації співпрацюють з урядами для підтримки розвитку освіти, вони можуть взяти на себе роль сприяння розроблення відповіді для розвитку освіти в цей період.

Орієнтовний перелік відповідей освіти на пандемію COVID-19

1. Створіть робочу групу або координаційний комітет, який матиме повноваження на розроблення й реалізацію освітніх відповідей на пандемію COVID-19. За можливості забезпечте, щоб члени робочої групи були представниками різних одиниць системи освіти та шкільних мереж і представляли важливі й різноманітні напрями для інформування про їхню роботу, наприклад, навчальні програми різних департаментів, підготовку вчителів, інформаційні технології, представників вчителів, представників батьків, учнів, представників промислового сектору, коли це доречно.

2. Розробіть графік та засоби частої та регулярної комунікації між членами робочої групи протягом періоду, коли буде діяти соціальне дистанціювання.

3. Визначте принципи, які лежатимуть в основі стратегії. Наприклад: захист здоров'я учнів та персоналу, забезпечення академічного навчання та надання емоційної підтримки учням та вчителям. Ці принципи дозволять зосередити увагу на ініціативах, які потрібно здійснити, і допоможуть впорядкувати час та інші обмежені ресурси.

4. Розробіть механізми координації з органами охорони здоров'я, щоб заходи з питань освіти синхронізувалися з питаннями охорони здоров'я та сприяли просуванню цілей та стратегій охорони здоров'я, наприклад, навчання учнів, батьків, вчителів та персоналу необхідності соціального дистанціювання.

5. Переорієнтуйте мету курикулуму з урахуванням існуючих реалій, коли механізми отримання навчальних результатів зруйновано. Сформулюйте, що потрібно вивчити в період соціального дистанціювання

6. Визначте доцільність використання варіантів для відновлення часу навчання після закінчення періоду соціального дистанціювання, наприклад, інтенсивний період перед початком нового навчального року.

7. Визначте засоби надання освітніх послуг. Коли це можливо, вони повинні включати онлайн навчання, оскільки це забезпечує найбільшу універсальність та можливість взаємодії. Якщо не всі учні мають обладнання та зв'язок, шукайте шляхи, щоб забезпечити таких учнів всім необхідним. Дослідіть партнерські стосунки з приватним сектором та громадою з метою забезпечення ресурсами (обладнанням та зв'язком).

8. Чітко визначте ролі та очікування для вчителів, щоб ефективно керувати та підтримувати навчання учнів у новій ситуації за допомогою прямого навчання, де це можливо, або керівництва для самостійного навчання.

9. Створіть веб-сайт для спілкування з вчителями, учнями та батьками щодо цілей курикулуму, стратегій, запропонованих заходів та додаткових ресурсів.

10. Якщо стратегія онлайн навчання не є можливою, розробіть альтернативні шляхи забезпечення учнів освітніми послугами, що може включати телевізійні програми, якщо можливе партнерство з телевізійними станціями, подкасти, радіопередачі та навчальні комплекти в цифровій чи паперовій формі. Дослідіть можливе партнерство з громадськими організаціями та приватним сектором для реалізації цієї стратегії.

11. Забезпечте адекватну підтримку найбільш вразливих учнів та сімей під час реалізації плану альтернативної освіти.

12. Посиліть комунікацію та співпрацю між учнями для сприяння взаємному навчанню та добробуту.

13. Створіть механізм своєчасного професійного розвитку для вчителів та батьків, щоб вони мали можливість підтримувати учнів за новою методикою навчання. Створіть умови, які сприятимуть співпраці вчителів та професійних спільнот, а також підвищать автономію вчителів.

14. Визначте відповідні механізми оцінювання учнів за необхідності.

15. Визначте відповідні механізми переходу до наступного освітнього рівня та завершення навчання.

16. За необхідності перегляньте нормативно-правову базу таким чином, щоб зробити онлайн освіту та інші способи навчання можливими, та, таким чином, щоб підтримувати автономію та співпрацю вчителів. Сюди входить надання кредиту шкільного дня на дні, в які проводиться навчання за альтернативними навчальними планами (день навчання у школі зараховувався за день дистанційного навчання).

17. Кожна школа повинна розробити план безперервності діяльності. Для підтримки шкіл, органи освіти можуть надати приклади планів в інших школах.

18. У випадку, коли школа забезпечує харчування учнів, розробіть альтернативні способи доставки їжі учням та їхнім сім'ям.

19. У випадку коли школа надає інші соціальні послуги, такі як підтримка психічного здоров'я, розробіть альтернативні форми забезпечення.

20. Школи повинні розробити систему спілкування з кожним учнем і форму щоденної реєстрації кожного учня. Можливо, у вигляді текстів від вчителів, якщо батьки мають доступ до мобільних телефонів.

21. Школи повинні розробити механізми щоденного зв'язку з вчителями та працівниками школи.

22. Школи повинні надавати інструкції учням і їхнім родинам щодо безпечного використання екранного часу та онлайн інструментів для збереження благополуччя учнів та їх психічного здоров'я, а також забезпечувати неповнолітнім захист від онлайн загроз.

23. Визначте інші шкільні мережі чи системи та створіть форми регулярного спілкування з ними для обміну інформацією про ваші потреби та підходи щодо їх вирішення, з метою обоюдно навчання, як спосіб сприяння швидкому вдосконаленню навчання в нових умовах.

24. Переконайтеся, що керівники шкіл отримують фінансову, матеріально-технічну та моральну підтримку, якої вони потребують для досягнення успіху.

25. Розробіть комунікаційний план. Складіть мапу ключових контактів та ключових повідомлень для підтримки реалізації освітньої стратегії під час екстреної ситуації та переконайтеся, що вони ефективно транслюються через різні канали.

Пріоритетні дії країн

Для того, щоб зробити свій внесок у мінімізацію впливу пандемії та запобігти освітнім втратам впродовж періоду необхідного соціального дистанціювання освітні лідери повинні зайняти активну позицію. Вони також повинні долучитися до створення можливостей, щоб допомогти переміщеним внаслідок пандемії набутти нових компетентностей, полегшуючи їхню реінтеграцію у ринок праці.

Для досягнення цих цілей органам освіти може стати в нагоді створення певної групи або координаційного комітету оперативного лідерства, що б опікувалася (опікувався) відповіддю освітян на пандемію, розробляючи стратегію з чіткими планами щодо її імплементації, здійснюючи моніторинг реалізації цієї стратегії, і, де це можливо, співпрацюючи з подібними групами з інших освітніх юрисдикцій задля отримання інформації про аналогічні поточні зусилля та їхні результати і пришвидшуючи набуття досвіду та неперервне удосконалення своєї стратегії. Оскільки пандемія є надзвичайно адаптивною небезпекою, необхідно створювати можливості для швидкого навчання та постійного удосконалення. Крім того, при реагуванні на цю адаптивну проблему важливою буде співпраця – аби забезпечити реалізацію функції щодо навчання учнів, кожному потрібно буде активізуватися та

покинути свою зону комфорту. Можна порадити вибудувати діяльність цієї оперативної робочої групи за двома часовими рівнями. На першому, у найближчий період, увагу має бути зосереджено на завершенні поточного навчального року. На другому ж зусилля має бути сфокусовано на наступному навчальному році у разі, якщо до його початку вакцину не буде розроблено і якщо заходи щодо соціального дистанціювання залишатимуться необхідними. Ці різні часові діапазони мають також впливати на різноманітні варіанти дій. У найближчій перспективі, наприклад, навряд чи є можливість для надання освітніх послуг розгорнути онлайн освіту в тих країнах чи шкільних системах, в яких ще нема наявності інфраструктури для того, щоб забезпечити онлайн навчання та загальний доступ до технічних засобів. Буде необхідним застосування інших можливостей, дешевших та порівняно простіших для реалізації, наприклад, навчання по радіо або навчального телебачення. Разом з тим, у середньостроковій перспективі можна забезпечити створення інфраструктури для навчання онлайн, і це буде інвестицією, позитивний вплив якої, скоріш за все, зберігатиметься впродовж значного часу й після завершення поточної небезпечної ситуації.

2. Ефективне реагування структур охорони здоров'я вимагає підтримки з боку освітніх інституцій. Задля того, щоб стримати швидкість зараження, системи освіти мають координувати свою роботу з органами охорони здоров'я, здійснюючи навчання учнів, батьків, вчителів та всього суспільства щодо необхідності немедикаментозних заходів, таких як соціальне дистанціювання.

3. Освітня стратегія має запобігати освітнім втратам, які є наслідком немедикаментозних заходів, націлених на зменшення впливу пандемії, і ці втрати, скоріш за все, будуть значними, дорівнюючи принаймні двом місяцям навчального року а, можливо, й більше. Проте треба визнати, що надзвичайні обставини, за яких можна було б продовжувати будь-який альтернативний формат освіти під час пандемії, не дозволяють системам та інституціям реально досягати тих же самих цілей. Це вимагає зміну пріоритетів у встановленні курикулярних цілей та визначення того, що має вивчатися у період соціального дистанціювання. Для цього кожній школі слід мати певний план, який гарантуватиме наступність в роботі під час пандемії. Підтримка школам щодо розробки таких планів неперервності могла би надаватися засобами кураторства та шляхом надання доступу до подібних планів, які розробляються іншими школами. Наприклад, школа у м. Атертон, Каліфорнія, пояснює, як вона застосовує порівняльний аналіз при розробці свого плану:

«Вітання з Кремнієвої долини. У дусі поширення досвіду та міжнародного співробітництва ми, приватна середня школа «Sacred Heart» м. Аттертон, здійснюємо розсилку нашого Адаптивного плану неперервності навчання. Наш план є продуктом співпраці колег з нашого закладу та з усього світу. Ми спиралися на наш власний досвід та на досвід інших. Наш план базується на відомих найкращих методиках очного та дистанційного навчання. Крім того, він корелюється з досвідом, запозиченим від колег з міжнародних шкіл та шкіл з усього світу, які раптово у певний момент були змушені закритися на багато тижнів внаслідок пандемії. Ми вдячні нашим колегам-педагогам з усього світу, які щедро запропонували нам свої спостереження та досвід, особливо з «Taipei American School» на Тайвані та «Concordia International School» у Шанхаї.

4. Поступаючись лише підтримці навчання, ключовим пріоритетом закладів освіти має бути благополуччя учнів та персоналу. Цій меті сприятиме підтримка ефективних соціальних стосунків між здобувачами освіти та педагогами. Схоже, що довготривала пандемія та її численні наслідки для здоров'я, доходів і добробуту громадян та громад напружують психічні ресурси всіх, у тому числі учнів та вчителів. Педагоги та керівники систем освіти мають чітко та наочно формулювати свої цілі щодо благополуччя та дотримуватися стратегій, які допомагатимуть підтримувати здоровий спосіб життя в умовах глобальної ситуації у сфері охорони здоров'я, наслідками якої будуть втрата численних життів та шкода для здоров'я громадян, зокрема й членів тих громад, де живуть учні. Оскільки такий негативний фактор безпосередньо стосується кожного учня та педагога, він може впливати на їхню мотивацію та функціонування. З цих міркувань продовження освітньої діяльності, у тому чи іншому форматі, може сприяти благополуччю учнів під час кризи, зберігаючи почуття нормального стану та організованості, а інакше ситуація буде непередбачуваною, адже нормальне функціонування індивідуумів стримується через обмеження щодо пересування.

Розвиток навичок, ставлень, цінностей, цілеспрямованості, стійкості та впевненості в своїх силах має недвозначно культивуватися через діяльність, яка виховує емоційний зв'язок та підтримку. Існує потенційний конфлікт між забезпеченням здорового способу життя та значно подовженим перебуванням перед екраном внаслідок переходу до дистанційного навчання. Системи освіти та навчальні заклади мають винайти правильний баланс стосовно цього конфлікту. Бажано буде також чітко запропонувати закладам надавати

консультації батькам та учням щодо безпечного використання онлайн засобів, соціальних мереж, теле- та відео-ігор.

5. Надзвичайно важливо підтримувати форми організації, які забезпечують учням час для участі у передбачуваних та структурованих навчальних заходах. Коли це можливо, останні мають базуватися на онлайн діяльності, оскільки вона надає найкращі можливості для інтерактивного навчання. Щоб цього досягнути, потрібно забезпечити доступ до технічних засобів та мережі тим учням, які цього доступу не мають. Якщо це неможливо, для передачі змісту навчання учням мають застосовуватися інші засоби, такі як телебачення, радіо, подкасти, DVD та навчальні комплекти.

Цей зміст слід моделювати так, щоб учні мали можливості для зворотного зв'язку та взаємодії. У разі, якщо пандемію не буде взято під контроль до початку нового навчального року, може бути необхідним мати в наявності дві різні стратегії на коротко- та середньострокову перспективу. При короткостроковому варіанті не є доцільним, скоріш за все, створювати мережеву інфраструктуру та забезпечувати технічними засобами всіх учнів у системах, де такі засоби ще не є доступними. В результаті, може бути необхідним спиратися на низьковартісні технології, такі як радіо та навчальне телебачення.

Проте, надзвичайно важливим є здійснювати інвестування у розвиток такої інфраструктури там, де вона є недостатньо розвинутою – це те, що складно робити на базі звичайних навчальних бюджетів, але це може розглядатися як важлива інвестиція у контексті відповіді на цю пандемію. Ця інвестиція могла би забезпечити учнів та вчителів технічними засобами та доступом до мережі через підтримку певної моделі онлайн навчання, яка дозволяє найкращу можливу взаємодію у реальному часі учнів між собою, учнів і вчителів між собою, з батьками, а також створення шкільних мереж та професійних спільнот вчителів різних шкіл.

6. Роль вчителів є важливою для успіху освітньої практики, навіть важливішою за матеріальне середовище у школах чи технічну інфраструктуру. Коли структурований ефект часу та місця, який генерують школи, зменшується, а домінуючу роль починає відігравати онлайн навчання, роль вчителів не зменшується, а навпаки посилюється. Вчитель зберігає важливе місце у спрямуванні навчання учнів через безпосереднє викладання або через методичну допомогу, яка надається при самостійному навчанні, в синхронних та асинхронних режимах.

7. Дуже важливо сприяти професійній співпраці та навчанню вчителів, а також надавати вчителям доступ до ресурсів та онлайн-платформ для спільної роботи (технології та кураторські освітні ресурси) з тим, щоб вони могли бути в курсі швидко мінливих викликів і необхідних освітніх та соціальних заходів реагування і могли підтримувати навчання своїх учнів у будь-якій формі, в якій це можливо, в ідеалі онлайн. Налагодження партнерських відносин між школами та вищими навчальними закладами може стати способом розширення можливостей округів та шкільних систем для забезпечення адекватного професійного розвитку вчителів і батьків.

8. Важливо створити ретельно підібрані каталоги високоякісних освітніх ресурсів відповідно до стандартів і курикулуму як один із шляхів для полегшення доступу учнів та вчителів до відповідних навчальних матеріалів. Там, де керування з боку державних органів є недоцільним, альтернативою може служити краудсорсінг, базований на репутаційних показниках, включно із системою рейтингів, які включають погляди вчителів на цінність різних сайтів. Нерозумно очікувати, що вчителі опікуватимуться своїми власними ресурсами.

9. У багатьох юрисдикціях школи надають учням різноманітні соціальні послуги, а також забезпечують харчування. Щоб продовжувати надання цих критично важливих послуг та підтримки, мають бути розроблені альтернативні механізми доставки. Для цього може знадобитися така ж гнучкість, яка є необхідною для підтримки інноваційних відповідей, запропонованих у цьому документі, наприклад, замість доставки їжі, що може бути складним з логістичної точки зору, можливо більш ефективним буде переказувати кошти родинам, які використовують банківську систему, а вона, схоже, ефективно функціонує в більшості країн. Необхідно докласти всіх зусиль для полегшення зв'язків і співпраці між вчителями та родинами.

10. Для підтримки узгодженості та взаємодії вирішальне значення має стратегія комунікації, оскільки під час пандемії вся шкільна система прагне підтримувати освіту. Найважливішим елементом комунікаційної стратегії є спілкування з родинами. Звичайні засоби зв'язку, голосова пошта та флайери можуть бути непридатними, тому опора на довірений персонал школи або працівника, який здійснює зв'язок зі школою, може допомогти інформувати батьків про те, що вони можуть робити, щоб підтримувати своїх дітей, і надавати підтримку в цьому.

11. Нормативно-правова база повинна забезпечувати освітнім установам необхідну гнучкість для вироблення адаптивних заходів реагування на кризу. Наприклад, в тих юрисдикціях, де онлайн навчання не визнається державними органами в якості альтернативи особистому навчанню, ці бар'єри мають бути усунені. Аналогічним чином, велика гнучкість може знадобитися для організації роботи вчителів і для того, щоб вчителі знаходили баланс між освітніми послугами, соціальною підтримкою, професійною взаємодією з колегами і роботою з родинами. Крім того, кандидати на посаду вчителя можуть не мати змоги завершити необхідні години навчальної практики, передбачені ліцензійними вимогами їхньої юрисдикції. Освітнім закладам може знадобитися більша гнучкість, щоб визначити, в який спосіб оцінити, що кандидати на посаду учителя продемонстрували необхідні компетенції для завершення навчання.

При реагуванні на цю серйозну адаптивну небезпеку подібна же гнучкість вимагатиметься від профспілок при тлумаченні контрактів таким чином, щоб допомогти вчителям працювати за надзвичайних обставин, якщо треба буде вчити учнів під час пандемії.

12. Подібна же гнучкість відносно фондів і правил дозволить підтримувати інноваційні методи навчання учнів під час пандемії, можливо з потенційно цінним довгостроковим ефектом. Наприклад, нинішня пандемія – це нагода для посилення залученості батьків і для надання батькам допомоги в отриманні ними компетентностей для ефективного та підтримувального виховання їхніх дітей. У деяких країнах існує нестача вчителів, і ця нагода могла би відкрити шлях для майбутніх помічників вчителів або вчителів, використовуючи фонди розвитку робочої сили для підготовки батьків як професійних педагогів. Це також пом'якшило би фінансовий вплив цієї кризи на домогосподарства з низьким рівнем доходу.

13. Внаслідок соціального дистанціювання економічні відносини буде дезорганізовано і тим, хто постраждає від цієї дезорганізації, буде потрібна допомога з реінтеграції до трудових ресурсів після скасування дистанційних заходів. Період дистанційного режиму є нагодою для надання можливостей навчатися онлайн з метою розвитку професійних навичок. Під час цієї надзвичайної ситуації урядам слід шукати партнерських відносин з приватним сектором, щоб розширювати доступність цих можливостей, в режимі онлайн або за допомогою аналогічних механізмів.

Як країни відповідають на пандемію?

Ми включили 330 відповідей для аналізу від 98 різних країн. Декілька відповідей було отримано від освітніх організацій, що працюють у декількох країнах. Від більшості країн (75) було отримано три або менше опитувальників, а 13 країн були представлені більш ніж 5-ма опитувальниками. У *таблиці 1* представлено інформацію щодо кількості опитувальників, що були отримані від кожної країни.

Таблиця 1. Країни, які брали участь в опитуванні, та кількість відповідей, отриманих від країн

Країна	Кількість респондентів	Країна	Кількість респондентів	Країна	Кількість респондентів
Афганістан	10	Гватемала	1	Палестина	1
Алжир	4	Гаїті	1	Панама	1
Аргентина	6	Гондурас	2	Парагвай	1
Австралія	3	Угорщина	2	Перу	4
Австрія	2	Ісландія	2	Філіппіни	5
Бахрейн	2	Індія	14	Польща	5
Бангладеш	5	Іран	1	Пуерто-Ріко	2
Бельгія	3	Ірак	2	Катар	1
Бенін	2	Ірландія	4	Румунія	2
Ботсвана	1	Ізраїль	3	Російська Федерація	1
Бразилія	3	Італія	6	Саудівська Аравія	1
Болгарія	2	Японія	4	Сінгапур	1
Камерун	2	Йорданія	2	Словенія	1
Канада	3	Кенія	5	Південна Африка	7
Чад	1	Косово	1	Південна Корея	3
Чилі	2	Кувейт	1	Іспанія	19
Китай	3	Киргизія	1	Судан	1

Колумбія	6	Латвія	1	Швеція	2
Коморські острови	1	Ліван	1	Швейцарія	1
Коста-Ріка	6	Ліберія	1	Танзанія	3
Чеська Республіка	2	Литва	2	Таїланд	1
Еквадор	3	Малаві	1	Туніс	5
Єгипет	3	Малайзія	2	Туреччина	3
Республіка Ель-Сальвадор	3	Мальта	1	Уганда	2
Англія	1	Мавританія	1	Велика Британія – Іспанія – Бразилія	1
Естонія	4	Мексика	15	ОАЕ	6
Фінляндія	2	Середній Схід	1	Велика Британія	4
Франція	12	Непал – М'янма	1	США	25
Грузія	1	Непал	2	Уругвай	2
Німеччина	4	Нідерланди	3	В'єтнам	1
Гана	3	Нігерія	5	Ємен	1
Глобальний рівень	3	Норвегія	1	Замбія	1
Греція	2	Пакистан	8	Зімбабве	2

Source: Global Education Innovation Initiative at Harvard and OECD Rapid Assessment of COVID-19 Education Response. March 18–27, 2020

Респондентами були вчителі, шкільні наставники та радники, директори шкіл, шкільні інспектори, професори, технічний та управлінський персонал в громадських організаціях в галузі освіти, включаючи провайдерів професійного розвитку, освітніх адміністраторів, радників та відповідальних за освітню політику в міністерствах освіти і в мережі приватних шкіл, технічний та управлінський персонал в міжнародних організаціях розвитку, та освітні консультанти.

Закриття шкіл та зміни в отриманні навчальних результатів

Відповідно до відповідей респондентів, переважна більшість країн отримала урядові директиви щодо невідвідування навчальних закладів учнями та викладачами. Тривалість карантину варіюється від 2 тижнів до місяця, в залежності від ситуації. У декількох випадках карантин був встановлений на невизначений термін. Лише у чотирьох країнах: Комори, Гондурас, Російська Федерація, Сінгапур карантин був встановлений не раніше з 20 березня. У невеликій кількості країн освітня політика в умовах пандемії охоплює комбінацію від дій відповідно до обставин до повного закриття шкіл. В Аргентині школи залишили відкритими, в них застосовується ротація вчителів згідно з графіком для забезпечення навчальними ресурсами та їжею тих, хто її потребує. В Австралії та Беніні не було видано урядових директив щодо припинення роботи шкіл, але деякі школи зупинили діяльність за власною ініціативою. У Бахрейн учнів попросили не приходити у школу, але вчителів, за виключенням тих, хто має дітей, попросили продовжити приходити до школи.

На запитання, що уряд або мережа шкіл зробила для забезпечення академічного навчання учнів, більшість респондентів зазначила «нічого», після чого було заохочення закладів освіти використовувати онлайн ресурси. В деяких відповідях було зазначено, що рекомендації від міністерства освіти не відповідають реаліям школи. Декілька респондентів вказали на чіткі плани впровадження стратегії, що може підтримати школи у продовженні навчального процесу в умовах кризи. Декілька шкіл мали змогу використовувати онлайн платформи для продовження освітнього процесу, і в декількох країнах уряд поклався на освітнє телебачення для трансляції освітніх програм. Наступні відповіді ілюструють приклади урядових або шкільних ініціатив для продовження навчального процесу:

- Забезпечують навчальні матеріали та ресурси в онлайн режимі (*Аргентина*)
- Заохочують до дистанційного / онлайн навчання на професійних платформах. Кожна школа використовує платформу, що проста для використання для персоналу та учнів (наприклад Google Drive /Microsoft Teams) (*Австралія*).
- Освітні програми транслюються на національних каналах телебачення / підкреслюється важливість продовження «освіти вдома» (*Бельгія*).
- Школи організують вчителів з різних предметів для продовження онлайн навчання, провінційні та муніципальні департаменти освіти організують експертів для забезпечення шкіл навчальними ресурсами та планами (*Китай*).

- Поєднання ресурсів з різних предметів для створення державного телебачення, веб сторінок, використання соціальних медіа для інформування щодо доступу до цих ресурсів (*Коста Ріка*).
- Створення Міністерством спеціального веб-сайту <https://nadalku.msmt.cz/cs> для онлайн освіти (*Чеська Республіка*).
- Міністерство освіти та досліджень забезпечує щоденну підтримку для всіх освітніх організацій, включаючи тих, хто працює з молоддю (школи хобі, відкриті центри для молоді тощо) <https://www.hm.ee/et/koroonaviiruse-leviku-tokestamine-info-haridusasutustele> Додатково «Фонд Іннове» (<https://www.innove.ee/uudis/info-ja-nouanded-vanematele-oma-lapse-toetamiseks-COVID-19-pandeemia-ajal/>) та Фонд Інформаційних технологій для освіти (<https://www.hitsa.ee/e-ope-korduma-kipruvad-kusimused>) забезпечують інформаційну та організаційну підтримку дистанційної освіти. В Естонії всі навчальні матеріали доступні у паперовому вигляді та онлайн. Оскільки багато закладів освіти і до цього використовували цифрові ресурси, наразі вони не потребують додаткової підтримки чи вказівок. Ми зараз працюємо над підтримкою ІКТ системи для забезпечення повного обслуговування всіх шкіл, вчителів, учнів та батьків. Більш того, 15 Березня на відкритому вебінарі (за підтримкою Міністерства освіти) були видані рекомендації батькам для підтримки їхніх учнів в онлайн навчанні. Обговорення між освітніми інспекторами Міністерства освіти та спеціалістів у галузі освіти від місцевої влади для демонстрації підтримки, визначення найкращих прикладів організації роботи та проблем, що виникають. Інспектори зосереджують у вагу на найкращих результатах та поширюють їх по країні, шукають варіанти розв'язання проблем (*Естонія*).
- Школи (навчальні заклади) були повинні організувати навчальний процес у надзвичайних умовах. Фінська національна агенція освіти підтримує навчальні заклади у плануванні та організації різноманітних гнучких навчальних моделей. Учням запропонували залишатися вдома, якщо навчання організоване дистанційно (*Фінляндія*).
- Виникає необхідність підтримки контактів між учнем та вчителем. З цією метою, вчителі повинні забезпечити, особливо використовуючи існуючі мережі (цифрові робочі місця, електронну пошту та подібні технології приватних закладів) для того, щоб учень мав доступ до навчальних матеріалів та міг виконувати завдання, домашню роботу, необхідну для навчання. Сервіс

такої діяльності може існувати на безкоштовній платформі Cned: «My class at home»/«Мій клас вдома». Цей сервіс надає можливості проведення віртуальних занять, таким чином підтримуючи зв'язок між учнем, його однокласниками та вчителем (Франція).

- Уроки будуть транслюватись з 30 березня. Телевізійні уроки охоплюють всі обов'язкові предмети з 1 по 12 класи за винятком іноземної мови та фізичної культури. Крім того, Інформаційна система освітнього менеджменту – агенція при Міністерстві освіти проводить такі заходи:

1. Був створений Microsoft Office 365 профіль користувача (до 600 000 учнів і до 55 000 вчителів) для грузинських державних шкіл (адміністрація, учителі, учні);
2. Був створений спеціальний портал, що дозволяє доступ учню або батькам до профілю учня без адміністрації школи або вчителя.
3. Були створені віртуальні класні кімнати для всіх класів і з всіх предметів в програмі Microsoft TEAMS;
4. Віртуальні консультаційні простори було запроваджено в усіх районах Грузії, де волонтери – експерти технологій з «моделі нової школи» допомагають вчителям впроваджувати дистанційне навчання;
5. Дані були зібрані для запровадження доступу вчителів та учнів до Інтернету та цифрових технологій. Відповідно до статистичних даних в команді було 750 активних користувачів щодня, до 23 квітня очікується 138698 користувачів Команди, Кількість активних користувачів Офісу 365 23 березня – 143140, активних користувачів електронної пошти 23 березня налічувалось 14329. Крім того, команда підтримки проекту Міністерства «Модель нової школи» активно працює з реформованими школами для поліпшення дистанційної роботи та поширення досвіду серед інших шкіл та вчителів (Грузія).

- Навчання було трансформовано у цифрове. Уряд намагається надати підтримку для таких шкіл / вчителів. Але більшість ініціатив з'являються у самих школах. Спостерігається динамізм та активна діяльність у багатьох школах (Угорщина).

- Щоденно транслюються уроки на національному телебаченні, що проводять K12 вчителі (24 уроків, одночасно, 6 годин за день арабською мовою та на івриті). Підтримка навичок з проведення цифрових занять та вебінарів.

Цифрові завдання та медіа контент, що складає до 80% національної програми навчання, доступні у порталі вчителя та портали учнів та батьків (*Ізраїль*).

- Міністерство освіти створило онлайн сторінки, відео рекомендації, віртуальні зустрічі, пропонує платформи Е-навчання, забезпечує завдання, координує діяльність з метою розвитку нового навчального середовища, посилює використання цифрового контенту та нових дидактичних моделей, забезпечує вчителів безкоштовними модернізованими технологіями дистанційного навчання, за допомогою регіональних робочих груп, забезпечує технічну підтримку шкіл, здійснює моніторинг ініціатив, запроваджує форми економічної підтримки для соціально та економічно незабезпечених учнів (*Італія*).

- Національний уряд (Міністерство освіти, культури, спорту, науки та технологій) підтримує місцеві ради з освіти, що забезпечують адекватні заходи з навчання, такі як ініціація відповідного навчання вдома та проведення додаткових уроків після закінчення карантину. Міністерство освіти також створило портал на підтримку навчання, який пропонує різноманітні поради для вивчення кожного предмету, безкоштовні навчальні матеріали та відео, які можливо використовувати дома, веб-сайт для розповсюдження ефективного досвіду деяких шкіл та рад освіти. Також, Міністерство на своєму веб-сайті розміщує інформацію про онлайн навчання (*Японія*).

- Національний центр освіти (який підпорядкований Міністерству освіти та науки Республіки Латвія) розробив Методичні рекомендації для закладів професійної та загальної освіти для імплементації дистанційного навчання у всіх навчальних закладах. Вони пропонують поради для керівників шкіл, вчителів та батьків щодо організації та адаптації навчального процесу до дистанційної моделі, як модифікувати навчальні програми, пропонує доступні ІКТ технології та платформи, забезпечує рекомендаціями як забезпечити необхідний добробут учнів та вчителів. У додаток, Рекомендації для батьків, Рекомендації для вчителів та ІКТ Рекомендації для вчителів представлено онлайн. Ці матеріали доступні на веб-сайтах Міністерства освіти і науки Латвії та Росії на двох основних мовах <https://www.izm.gov.lv/lv/macibas-attalinati>. Національне телебачення Латвії у співпраці з Національним центром освіти підготували спеціальну тижневу збірку освітніх та розважальних телевізійних програм для різних вікових груп. Національне телебачення також транслює відомі театральні вистави для учнів. Завдяки координації Міністерства освіти та науки учням, які не мають Інтернету вдома, забезпечується

технологічна підтримка. Найбільші оператори мобільних мереж LMT та BITE забезпечують мобільними телефонами та планшетами 5000 учнів (майже 3% від загальної кількості учнів) у Латвії. Такі заходи вживаються разом із ІКТ асоціаціями та муніципалітетами для підвищення потужностей Інтернет з'єднання для деяких шкіл Латвії. З метою забезпечення неперервності навчального процесу, учні забезпечуються друкованими підручниками та іншими навчальними матеріалами. Деякі школи готують спеціальні щоденні комплекти з підручниками та іншими навчальними матеріалами, що доставляються учням (*Латвія*).

- Школи реагують дуже швидко, запроваджуючи дистанційний контакт зі учнями. Ми розробили мережу підтримки з рекомендаціями для підготовки онлайн уроків, організаційних питань, питань створення доступних відкритих безкоштовних ресурсів. Зараз, ми готуємося до 3-го семестру, забезпечуючи рекомендації для організації розкладу, навчальної діяльності та нормалізації 3-го семестру. Серйозний виклик з'являється у контексті забезпечення навчального процесу для учнів низького соціально-економічного статусу. Ми створили мережу партнерських інституцій, що забезпечують контакт з такими учнями, і це розглядається як невідкладна справа (*Португалія*).

- Забезпечена підтримка для переходу на онлайн навчання за допомогою партнерства з різноманітними провайдерами (Google, Microsoft, тощо), підписано контракт партнерства з каналами національного телебачення для Телешкільної програми, проводиться робота для адаптації календарного плану шкільної діяльності до нових умов з метою нормального закінчення учнями навчального року, без необхідності повторного навчання (*Румунія*).

- (1) Передусім для учнів і студентів початкової, середньої школи та професійної освіти, які не мають необхідних пристроїв, та для яких вони не надані школою або муніципалітетом, виділено 2.5 млн. євро для придбання таких пристроїв для дистанційного навчання. (2) Початкові та середні школи можуть залишатися відкритими для тих учнів, батьки яких працюють у критично важливих галузях таких як медицина та поліція. (3) Заклади вищої та професійної освіти можуть залишатися відкритими для навчання тих учнів, які не можуть використовувати дистанційну модель навчання дома. Заклади можуть самі обирати форму роботи у кампусі закладу, якщо вона координується із загальними рекомендаціями щодо роботи в умовах пандемії. (4) Інтернатура та інші види освітньої діяльності за межами закладу можуть бути продовжені, якщо працедавець не змушений зупинити діяльність своїх

організацій. (5) Особлива увага має бути приділена інформаційній підтримці учнів, які навчаються закордоном. (6) Разом з освітніми організаціями та муніципалітетами, ми уклали додаткову угоду щодо отримання учнями найкращої можливої освіти протягом кризи, що зазначено в наших відповідях на інші питання (*Нідерланди*).

Курикулум і ресурси

Більшість респондентів не визначила особливі пріоритети у навчальних планах, коли їх попросили це зробити. Широкий спектр платформ та онлайн сайтів з освітнім контентом був названий для ідентифікації ресурсів, що підтримують академічну діяльність учнів під час карантину. Вони вміщені у *Додатку В*.

Дуже мало респондентів згадали, що вони покладаються на інструкції, радіо передачі та подкасти для підтримки процесу навчання вдома. Деякі респонденти сказали, що країни покладаються на станції державного телебачення, які транслюють щоденні програми і сфокусовані на деяких предметах та класах.

Дуже мало респондентів відповіли на запитання – які ресурси онлайн інструкцій використовувались для підтримки професійного розвитку вчителів.

Нижче наведено приклади таких рідких випадків використання онлайн ресурсів:

- Opentunti <https://opentunti.fi/>
- Yle Triplet: <https://yle.triplet.io/>
- <https://www.amazingeducationalresources.com/> – онлайн збірка технологій та матеріалів дистанційного навчання,
- <https://yle.fi/aihe/oppiminen> – відкритий безкоштовний освітній ресурс та навчальні матеріали
- aoe.fi – Library of Open Відкритий освітній ресурс, який можна використовувати для пошуку, збирання та розповсюдження відкритих освітніх ресурсів для всіх рівнів освіти.
- Finna.fi – збірка фінських архівів, бібліотек та музеїв. Існують також окремі банки матеріалів, перелік деяких педагогічних прийомів та інформація щодо самоосвіти вчителів (*Фінляндія*).
- <https://www.cned.fr/maclassesalamaison> – онлайн вебсайт Міністерства освіти, що пропонує деякі рекомендації. Університети також почали на-

давати інформацію / рекомендації, наприклад як використовувати віртуальні технології такі як Zoom (Франція).

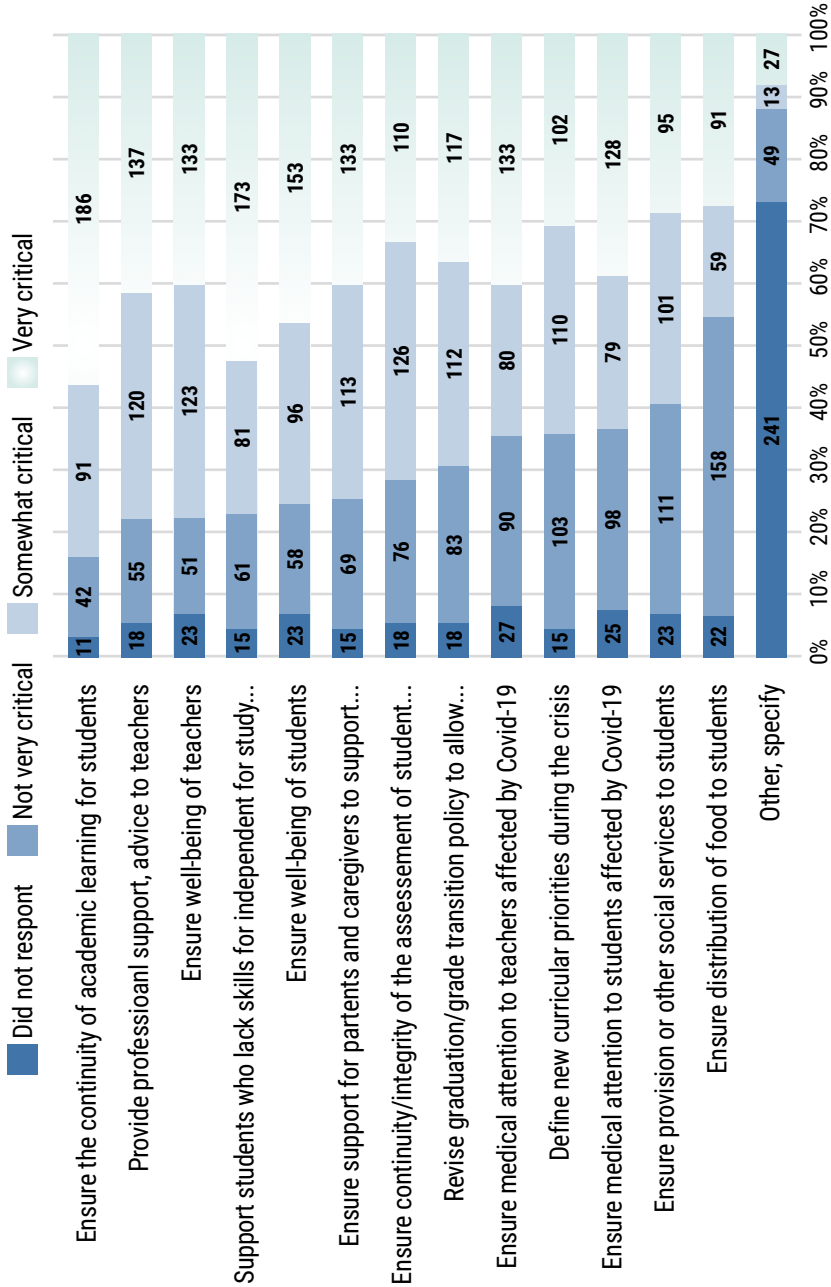
- Національний інститут розвитку учителів школи та персоналу пропонує декілька програм для вчителів <https://www.nits.go.jp/en/> (Японія).
- Навчальні ресурси (Латвія) <https://mape.skola2030.lv>, <https://visc.gov.lv/>.
- Педагогічні технології, особливості оцінювання та взаємодії учнями для онлайн навчання: <https://socrative.com>, <https://create.kahoot.it>, <https://quizizz.com>, <https://quizlet.com>.
- Практична інформація, технології та поради щодо організації дистанційного навчання, і спеціальна секція найбільш поширених питань щодо дистанційного навчання та відповідей на них доступна на сайті Міністерства освіти і науки <https://www.izm.gov.lv/lv/macibas-attalinati> і Національного центру освіти https://visc.gov.lv/aktualitates/info_20200318.shtml (Латвія)

Які потреби респонденти визначили як критично важливі у цей час?

Респондентів попросили класифікувати урядові рішення у певних питаннях освітньої політики під час кризи відповідно до їх важливості. Відповіді представлено у таблиці нижче. Галузі, що визначені як найбільш важливі: забезпечення академічного навчання для учнів, підтримка учнів, які не мають достатньо навичок для самостійного навчання, забезпечення добробуту учнів, забезпечення професійної підтримки учителів, забезпечення добробуту та медичної підтримки учителів. Водночас, значна кількість респондентів розглядають як дуже важливими або достатньо важливими й інші проблеми, такі як перегляд вимог до випускників навчальних закладів, забезпечення об'єктивності процесу оцінювання, визначення нових пріоритетів навчальних планів та забезпечення соціальних послуг та їжі для учнів.

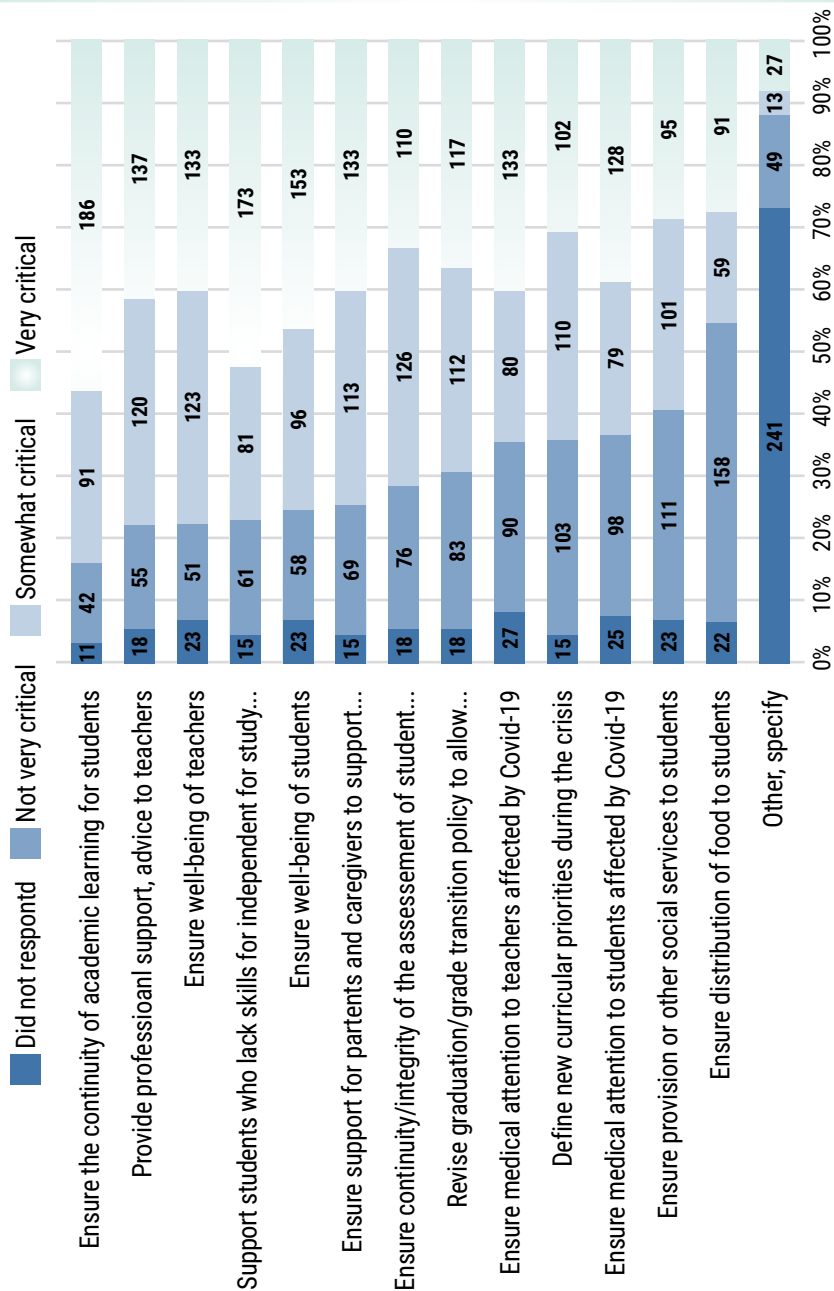
Респондентів також попросили визначити, які з цих питань були би найбільш складними. Відповіді подано в [таблиці 3](#). Питання, визначені як найбільш складні більшістю респондентів: забезпечення неперервності навчання для учнів, підтримка учнів, які не мають достатньо навичок самостійної роботи, забезпечення неперервності та об'єктивності оцінювання академічних результатів учнів, забезпечення підтримки батьків для того, щоб вони допомагали своїм дітям, забезпечення добробуту учнів та учителів. Значна кількість респондентів, тим не менш, вважають і решту проблем дуже складними для розв'язання.

Таблиця 2. Наскільки важливі наступні освітні пріоритети в умовах кризи?



Source: Global Education Innovation Initiative at Harvard and OECD Rapid Assessment of COVID-19 Education Response. March 18–27, 2020

Таблиця 3. Наскільки складним було би звернення до наступних питань?



Source: Global Education Innovation Initiative at Harvard and OECD Rapid Assessment of COVID-19 Education Response. March 18–27, 2020

Відповідь освіти на кризу COVID-19

Більшість респондентів вважає, що сектори найбільших викликів в освіті – це наявність технологічної інфраструктури, вирішення питань емоційного здоров'я учнів, віднаходження правильного балансу між цифровою та без екранною діяльністю та управління технологічною інфраструктурою. Результати подано в [таблиці 4](#).

Ці результати узгоджуються з результатами опитування PISA 2018. За даними PISA, у країнах ОЕСР пересічно 9% 15-річних учнів не мають у своїх домівках спокійного місця для навчання, а в Індонезії, Філіппінах та Таїланді цей показник перевищує 30%. Навіть у Кореї, яка показала найкращі результати виконання PISA, кожен п'ятий учень із чверті найбільш соціально-економічно неблагополучних шкіл не має, де навчатися вдома. Доступ до комп'ютера, за допомогою якого учні можуть виконувати роботу в своїх домівках, також є проблемою. У Данії, Словенії, Норвегії, Польщі, Литві, Ісландії, Австрії, Швейцарії та Нідерландах понад 95% учнів зазначили, що у них є комп'ютер, який можна використовувати для роботи вдома, однак в Індонезії це лише 34%. Практично у кожного 15-річного учня соціально-економічно розвинених шкіл США є комп'ютер, з яким можна працювати вдома, але він є лише в трьох з чотирьох учнів неблагополучних шкіл; у Перу – це 88% учнів у привілейованих школах, порівняно із 17% у школах з обмеженими можливостями.

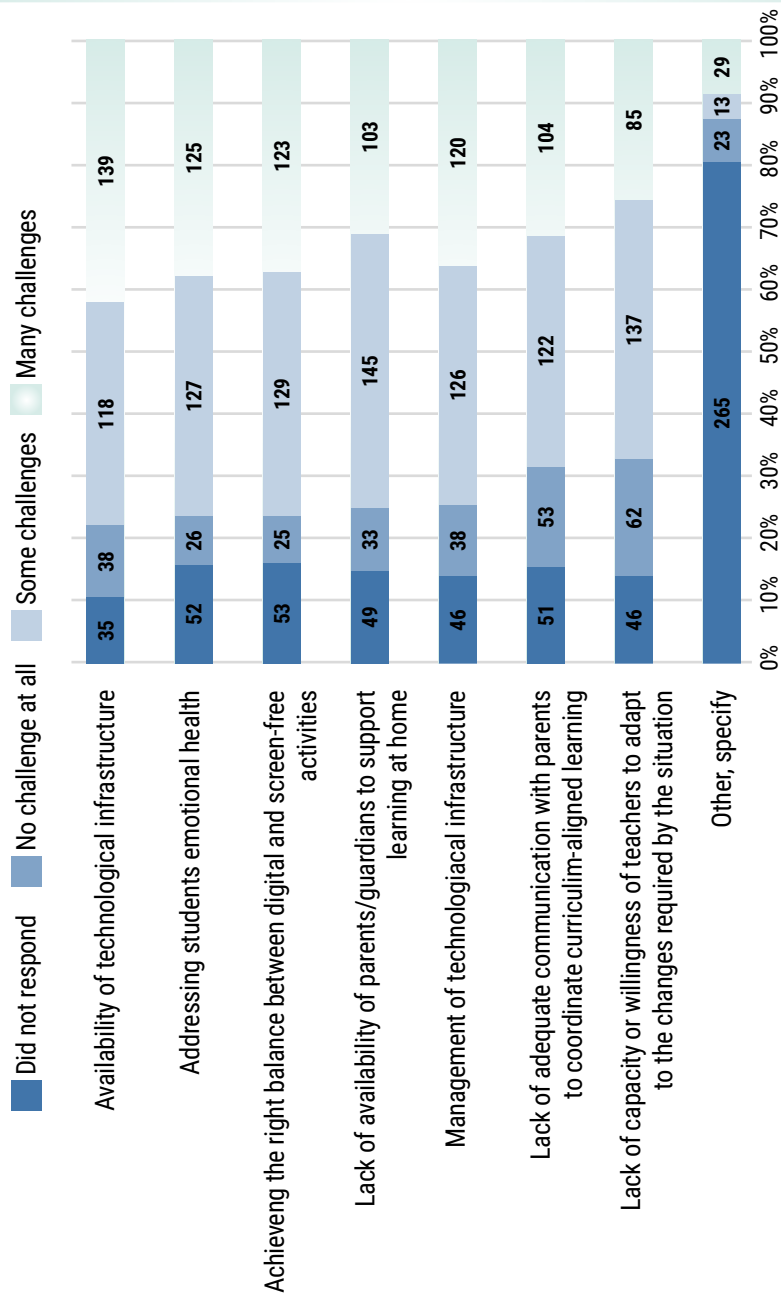
Чи є освіта, що відповідає на виклики цієї кризи?

Значний відсоток респондентів, які взяли участь в опитуванні, зазначає, що несподівані позитивні освітні результати, спричинені кризою, зумовлені впровадженням технологій та інших інноваційних рішень, підвищенням самостійності учнів у керівництві власним навчанням, як це видно у [таблиці 5](#).

Готовність учнів та шкіл до навчання в онлайн під час пандемії. Дослідження PISA

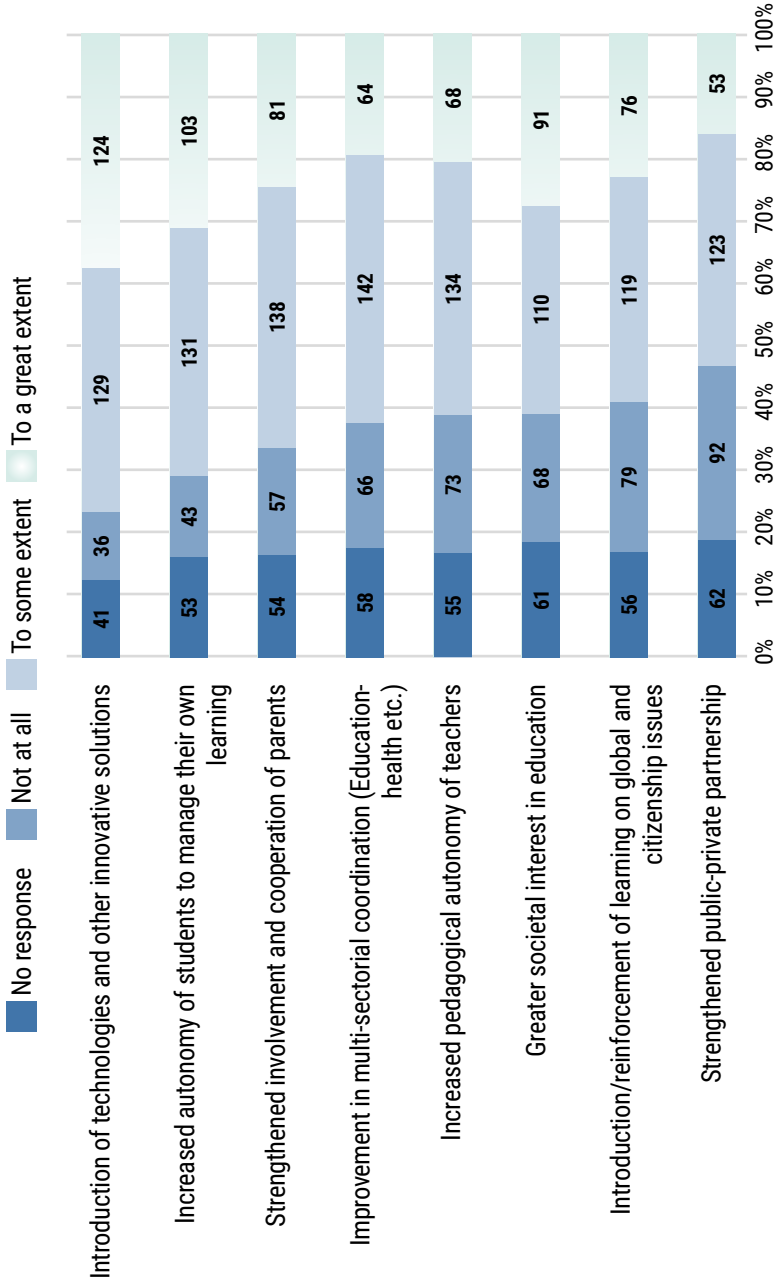
Докази, отримані Програмою ОЕСР у PISA, свідчать, що більшість освітніх систем, які брали участь у PISA 2018 року, не готові запропонувати більшості учнів можливості для навчання онлайн. Дані базуються на репрезентативних вибірках з 79 освітніх систем, що включають понад 600 000 15-річних. Якщо не зазначено інше, дані стосуються середнього показника в 36 країнах ОЕСР. Дані, які не наведені в цій примітці, доступні через базу даних PISA.

Таблиця 4. Наскільки складно було реалізувати таке?



Source: Global Education Innovation Initiative at Harvard and OECD Rapid Assessment of COVID-19 Education Response. March 18–27, 2020

Таблиця 5. Чи спричинили зміни неочікувані позитивні результати навчання?



Source: Global Education Innovation Initiative at Harvard and OECD Rapid Assessment of COVID-19 Education Response. March 18–27, 2020

Доступ учнів до цифрового світу

Докази, отримані Програмою ОЕСР в Міжнародному оцінюванні учнів (PISA), показують, що більшість освітніх систем, які брали участь у PISA 2018 року, не готові запропонувати більшості учнів можливості для навчання онлайн. Дані базуються на репрезентативних вибірках з 79 освітніх систем, що включають понад 600 000 15-річних. Якщо не зазначено інше, дані стосуються середнього показника в 36 країнах ОЕСР. Дані, які не наведені в цій примітці, доступні через базу даних PISA.

Почнемо з основ. У країнах ОЕСР пересічно 9% 15-річних учнів не мають навіть власного місця для навчання у своїх домівках, а в Індонезії, Філіппінах та Таїланді цей показник становить понад 30%. Це не випадкова група, до неї, як правило, належать учні неблагополучного походження. У Кореї в п'яти учнів із чверті найбільш соціально-економічно неблагополучних шкіл немає, де навчатися вдома.

Для навчання онлайн потрібно не просто місце для навчання, а й комп'ютер, яким можуть користуватися учні вдома. Тут також дані PISA виявляють важливі прогалини. У Данії, Словенії, Норвегії, Польщі, Литві, Ісландії, Австрії, Швейцарії та Нідерландах понад 95% учнів повідомляють, що вони мають змогу використовувати комп'ютер для своєї роботи. В Індонезії це лише 34%. Тут також спостерігаються дуже великі розриви в соціально-економічних групах. Наприклад, практично кожен 15-річний в школах США в районах з високим рівнем соціально-економічного розвитку має комп'ютер для роботи вдома, але лише троє з чотирьох учнів у школах в неблагополучних районах мають таку можливість. А в Перу — це 88% учнів у привілейованих школах, порівняно із 17% у школах в районах з обмеженими можливостями.

Для онлайн навчання необхідний Інтернет. Знову ж таки, є країни, в яких забезпечено практично загальний доступ до Інтернету вдома, тоді як в інших країнах він доступний лише для половини 15-річних. У Мексиці 94% 15-річних дітей, які мають привілейоване походження, мають доступ до Інтернету вдома, і лише 29% осіб з неблагополучних сімей. У цій галузі важливою є географія.

Підготовленість вчителів та шкіл

Інша частина рівняння — це питання, наскільки добре навчальні заклади обладнані та мають досвід онлайн навчання, і наскільки добре вчителі підготовлені та займаються онлайн навчанням. Навіть там, де онлайн освіта безпосередньо не реалізується в школах, стан технологій дає певні оз-

наки готовності системи освіти. Більш того, успіх багатьох учнів протягом найближчих тижнів і місяців критично залежатиме від підтримки тісних стосунків зі своїми вчителями. Особливо це стосується учнів з несприятливого середовища, які можуть не мати батьківської підтримки або яким не вистає стійкості, стратегій навчання або залучення до самостійного навчання. Не повинно бути ілюзій щодо впливу від поєднання економічних труднощів і закриття школи для найбільш вразливих дітей. Цим дітям потрібна впевненість у своїх вчителях, що підкреслює важливість зайнятості й зв'язку вчителів з учнями. Є ще один результат розгляду: дослідження PISA 2018 продемонструвало, що серед 15-річних учнів в усіх країнах ОЕСР лише 1 з 9 учнів зміг розрізнити факти та думки на основі неявних (прихованих) підказок, що стосуються змісту чи джерела інформації. Таким чином, без ґрунтовного супроводу та підтримки вчителів учням буде складно самостійно орієнтуватися у світі онлайн навчання.

Наявність технологій

Для початку, у середньому для країн ОЕСР, у школі є майже один комп'ютер для кожного 15-річного учня для навчальних цілей (співвідношення комп'ютер-учень дорівнює 0,8). В Австрії, Ісландії, Люксембурзі, Макао (Китай), Новій Зеландії, Великобританії та Сполучених Штатах співвідношення комп'ютер-учень становить 1,25 або більше, а в Албанії, Бразилії, Греції, Косові, Чорногорії, у Марокко, Туреччині та В'єтнамі є лише один комп'ютер для кожного 4-го учня (співвідношення = 0,25) або менше.

У більшості країн розподіл комп'ютерів серед учнів у школах, як правило, більш співмірний, ніж розподіл комп'ютерів для учнів вдома. Фактично, у 16 країнах та економіках країн співвідношення комп'ютер-учень є вищим у неблагополучних школах, ніж у привілейованих школах. У 17 країнах та економіках кількість комп'ютерів, доступних на одного учня, більша у привілейованих школах, ніж у непривілейованих.

Спостерігається помітний прогрес в обладнанні шкіл комп'ютерами, з широким зростанням співвідношення комп'ютер-учень у період між 2009 та 2018 роками. Найбільше збільшення середньої кількості комп'ютерів на 15-річного учня спостерігалось в Естонії, Ісландії, Литві, Люксембург, Швеції, Сполучених Штатах. У середньому для країн ОЕСР в 2018 році був доступний один додатковий комп'ютер на кожні чотири учня, ніж це було доступно у 2009 році (0,26 додаткового комп'ютера на одного учня).

Відповідність технологій

Наявність пристроїв не достатньо свідчить про їх відповідність. У дослідженні PISA відзначено, що трохи більше двох третин 15-річних учнів навчаються у школах, де директори повідомляють, що цифрові пристрої в школі є достатньо потужними з точки зору їх обчислювальної спроможності. Так, в Японії таких пристроїв менше половини, а в Косово їх один на кожну п'яту школу. Також надані дані демонструють великі розриви між соціально-економічними групами.

Також важливо й те, що хоча в чотирьох китайських провінціях, які беруть участь у PISA (Пекін, Цзянсу, Шанхай та Чжецзян), у Литві, Сінгапурі, Словенії та Данії 9 з 10 учнів навчаються в школах, директор яких повідомив, що пропускна здатність чи швидкість мережі Інтернет є достатньою. Це стосується лише 6 з 10 директорів шкіл в середньому по країнах ОЕСР і для менш ніж третини шкіл в Уругваї, Брунеї Даруссаламі, Португалії, Мексиці, Німеччині, Республіці Північна Македонія, Аргентині, Колумбії, Панамі, Марокко, Бразилії, Перу та Косово.

Така сама картина спостерігається, коли мова йде про придатність/адекватність програмного забезпечення. Навіть у такій прогресивно розвиненій країні, як Японія, лише 40% 15-річних учнів навчаються у школах, керівник яких повідомляє про наявність достатнього програмного забезпечення.

Примітно, що учні, які відвідують школи з більшою кількістю комп'ютерів на одного учня, набрали нижчий бал за оцінкою PISA, ніж їхні однолітки в школах з меншою кількістю комп'ютерів на одного учня. В середньому для країн ОЕСР один додатковий комп'ютер на одного учня в школі асоціювався з 12-бальним зниженням балів з читання перед врахуванням інших факторів, та зменшенням на 6 балів після обліку соціально-економічного профілю учнів та шкіл. Незважаючи на те, що ця негативна асоціація між показником «комп'ютера на одного учня» та балами, які отримали учні, може мати багато причин, проте, це дозволяє припустити, що для отримання переваг з точки зору кращого навчання потрібно більше, ніж надання технологій. Це є попереджувальним сигналом у той момент, коли онлайн навчання стає єдиним варіантом.

Стаціонарні робочі пристрої в школі не допоможуть, коли учням потрібно навчитися вдома. У цьому сенсі обнадіює те, що 40% усіх комп'ютерів, доступних 15-річним школярам, є портативними. У кількох країнах з висо-

ким рівнем доходу більшість комп'ютерів, доступних у школі, є портативними: у Данії, Норвегії, Сінгапурі та Швеції 9 з 10 комп'ютерів є портативними, а в США – 8 з 10 комп'ютерів, які є портативними. Навпаки, у 50 країнах та економіках лише 30% усіх комп'ютерів, доступних у школі, є портативними. На Кіпрі, Грузії, Йорданії, Мальті, Марокко, Філіппінах та Таїланді лише один з 10 комп'ютерів, максимум, є портативними.

Портативні комп'ютери частіше доступні в соціально та економічно привілейованих школах, ніж у школах з обмеженими економічними можливостями, в середньому в країнах ОЕСР та в 21 системі освіти, які брали участь у PISA 2018. Дійсно, збільшення доступності портативних комп'ютерів між 2015 та 2018 роками сталося за рахунок закупівель, здійснених школами, які входять до другої, третьої та найвищої чверті з загальної сукупності шкіл за розподілом відповідно до їхнього соціально-економічного статусу, тоді як серед шкіл, що перебувають у неблагополучному стані, частка портативних комп'ютерів протягом цього періоду не змінювалася. Як результат, різниця у доступі до портативних комп'ютерів, пов'язана із соціально-економічним статусом, зросла між 2015 та 2018 роками.

Використання технологій та підготовка вчителів

Технології є ефективними відповідно до ступеня їх використання. При проведенні PISA 2018 директорів шкіл запитали про різні аспекти можливостей їхньої школи покращити навчання за допомогою цифрових пристроїв. У середньому по країнах ОЕСР 65% 15-річних дітей навчаються в школах, директор яких вважає, що їхні вчителі мають необхідні технічні та педагогічні навички для інтегрування цифрових пристроїв у навчання. Це підкреслює величезні потреби в навчанні, які стоять перед освітніми системами, щоб підготуватися до освітніх технологій. Знову ж таки, це значно відрізняється між соціально-економічно привілейованими та неблагополучними школами. Наприклад, у Швеції це спостерігається у 89% забезпечених шкіл, та у 54% у шкіл з обмеженими фінансовими можливостями. Ці цифри засвідчують те, що школи можуть підсилити, а не пом'якшити ті недоліки, що впливають з індивідуальної ситуації вдома.

У середньому в країнах ОЕСР близько 60% 15-річних учнів навчаються в школах, керівники яких вважають, що вчителі мають достатньо часу для підготовки уроків з інтегруванням цифрових пристроїв, починаючи від близько 90% у чотирьох провінціях Китаю і трохи більше 10% у Японії.

Картина схожа, коли мова йде про наявність ефективних професійних ресурсів для вчителів, щоб навчитися використовувати наявні цифрові пристрої.

Близько 55% учнів навчалися в школах, де вчителям надається стимул для інтеграції цифрових пристроїв у своє навчання, або там, де є достатньо кваліфікованого персоналу технічної допомоги.

Доступ до ефективних онлайн платформ для навчання

Найбільш важливим для цієї кризи є доступність та наявність ефективних онлайн платформ для навчання. В середньому в країнах ОЕСР близько половини 15-річних дітей навчаються в школах, керівник яких повідомив, що у них наявні дієві онлайн платформи для підтримки навчання. Знову ж таки, існує велика різниця в різних країнах та між ними. У Сінгапурі, чотирьох провінціях Китаю та Макао (Китай) та Данії 9 з 10 учнів навчаються в школах, які мають ефективну онлайн платформу для підтримки навчання, тоді як в Аргентині, Коста-Ріці, Косові, Панамі, Люксембурзі, Японії, Перу, у Республіці Північна Македонія, Білорусі та Марокко – менше 30% шкіл.

Учні, які відвідують школи з більшим потенціалом для підвищення рівня викладання та навчання за допомогою цифрових засобів, набрали вищий показник PISA в середньому для країн ОЕСР. Наприклад, учні в школах, керівник яких повідомив, що пропускна здатність або швидкість мережі в Інтернеті є достатньою, набрали на 10 балів більше з читання, в середньому для країн ОЕСР, тоді як учні шкіл, де вчителі мають необхідні технічні та педагогічні навички для інтеграції цифрових пристроїв для навчання набрали на 5 балів вище. Однак після обліку соціально-економічного профілю учнів та шкіл відмінності в балах читання виявилися не статистично значущими для 10 з 11 обчислених показників, в середньому для країн ОЕСР.

Шкільні практики ефективного використання цифрових засобів

На ефективність використання цифрових засобів та ІКТ у процесі викладання та навчання може впливати політика школи та її практичний досвід. PISA 2018 в опитуванні директорів шкіл з'ясувала, чи мають школи офіційні документи (наприклад, письмові розпорядження, програми чи шкільну політику) або певний досвід (наприклад, регулярно заплановані зустрічі, наради), спрямовані на підтримку ефективного використання цифрових засобів в класі.

У середньому, в країнах ОЕСР найбільше спостерігаються такі шкільні практики, спрямовані на покращення навчання через використання циф-

рових засобів, як: регулярні дискусії між директорами та вчителями щодо використання цифрових засобів у педагогічних цілях (63% учнів відвідують школи, що застосовують цей досвід); складання письмових шкільних наказів щодо використання цифрових засобів (62% учнів відвідують ці школи); і наявність спеціальної програми для підготовки учнів щодо відповідальної поведінки в Інтернеті (60% учнів відвідують ці школи).

Навпаки, у середньому для країн ОЕСР найменш поширеними є такі практики: наявність спеціальної програми сприяння співпраці вчителів щодо використання цифрових засобів (36% учнів відвідували школи, які мають таку програму); наявність запланованого часу для вчительських нарад з метою поділитися досвідом, оцінити або розробити інструктивні матеріали та підходи для використання цифрових пристроїв (44% учнів відвідують ці школи); письмові накази про використання цифрових засобів у педагогічних цілях у школі (46% учнів відвідують ці школи).

Шкільні методичні вказівки та шкільні практики для підвищення рівня викладання та навчання за допомогою цифрових засобів частіше спостерігаються в соціально та економічно розвинутих школах, ніж в школах з обмеженими можливостями.

ОНЛАЙНОВІ ПЛАТФОРМИ ТА ОСВІТНІ РЕСУРСИ, ВКАЗАНІ РЕСПОНДЕНТАМИ

Ми включасмо ці ресурси, не перевіряючи та не оцінюючи їх. Також ми не маємо інформації про якість та репрезентативність цих ресурсів.

- <https://play.google.com/store/apps/details?id=secondary.academy.miya&hl=eneducarcchile.cl>
- <https://learnenglishkids.britishcouncil.org>
- <https://educationaboveall.org/#!/news/eaaprovides-home-learning-support-for-parents-andguardians>
- <https://hundred.org/en/articles/a-guide-for-caring-for-children-during-extended-family-confinement>

Онлайнні платформи:

- Google, Google classroom, Google suite, Google Hangout, Google Meet
- Facebook
- Microsoft one note
- Microsoft, SEQTA, education Perfect Google Drive/Microsoft Teams Moodle
- Zoom Seesaw ManageBac Ed Dojo EdModo
- <https://mediawijs.be/tools> Youtube, ebscohost, progentis PhET
- Screencastify RAZ Kids
- IXL

Веб-сайти

- [https://learning.careyinstitute.org/;](https://learning.careyinstitute.org/)
- <https://www.learninginpractice.org/moving-learning-online?preview=true>
- <https://eduthek.at/schulmaterialien>
- <http://e-education.brac.net/>
- www.techedu.gov.bd
- <https://www.klascement.net/thema/geen-les-op-school>

- www.mon.bg
- <https://play.google.com/store/apps/details?id=secondary.academy.miya&hl=eneducarcchile.cl>
- <https://learnenglishkids.britishcouncil.org>
- <https://educationaboveall.org/#!/news/eaaprovides-home-learning-support-for-parents-andguardians>
- <https://hundred.org/en/articles/a-guide-for-caring-for-children-during-extended-family-confinement>
- <https://www.jenniferchangwathall.com/resources>
- <https://www.mckinsey.com/business-functions/organization/our-insights/leadership-in-a-crisisresponding-to-the-coronavirus-outbreak-andfuture-challenges?cid=other-eml-alt-mip-mck&hlkid=c253534b9ada4e3da6593104054fe111&hctky=9652078&hdpid=16a43b5b-480b-4b3b-b8cf-bc20fcc11b08#>
- <https://www.cois.org/about-cis/perspectives-blog/blog-post/~board/perspectives-blog/post/>
- <http://1s1k.eduyun.cn/>
- www.alianzaeducativa.edu.co
- <https://micuentofantastico.cr/recursos/>
- <https://micuentofantastico.cr/coleccion-fantastica/>
- <https://cajadeherramientas.mep.go.cr/>
- <https://nadalku.msmt.cz/cs>
- www.televisioneducativa.gob.mx
- <https://www.esl-lab.com/>
- <https://www.hitsa.ee/>
- <https://www.hm.ee/et/koroonaviiruse-leviku-tokestamine-info-haridusastustele>
- https://www.facebook.com/groups/278900333094971/?ref=group_headerB€Ÿ
- <https://www.innove.ee/uudis/info-ja-nouanded-vanematele-oma-lapse-toetamiseks-COVID-19-pandeemia-ajal/>
- <https://www.hitsa.ee/e-ope-korduma-kippuvad-kusimused>
- www.innove.ee
- www.hm.ee
- www.hitsa.ee
- <https://minedu.fi/koronavirus-ja-varautuminen>
- www.continuitepedagogique.org
- <http://solidarite.edtechfrance.fr/>
- <http://pronote.0640055m.ac-bordeaux.fr/pronote/professeur.html?login=true>

- www.jobsandinternshipsabroad.com
- <https://www.unterricht.de/>
- <https://simpleclub.com/de/unlimited-basic>
- <http://www.tv5monde.com/>
- <https://www.wikipedia.org/>
- www.galileo.edu.gt/ges
- <https://www.nkp.hu/>
- https://www.oktatas.hu/koznevelas/ajanlas_tantermen_kivuli_digitalis_munkarendhez/
- <https://fraedslugatt.is/>
- <https://krakkaruv.spilari.ruv.is>
- <https://swayam.gov.in/>
- <https://mhrd.gov.in/e-content>
- <https://seshagun.gov.in/shagun>
- <https://swayam.gov.in/about>
- www.educate.ie
- www.educateplus.ie
- <https://www.scoilnet.ie/>
- <https://ncca.ie/en>
- <http://jct.ie/home/home.php>
- <https://www.pdst.ie/>
- education.gov.il
- <https://pop.education.gov.il/sherutey-tiksuvbachinuch/>
- <https://dolly.economia.unimore.it/2019/>
- <https://www.riconnessioni.it/galleria/>
- <https://www.mext.go.jp/edutainment/>
- <https://www.nhk.or.jp/school/>
- <https://katariba.online/>
- <http://www.kumamoto-kmm.ed.jp/>
- https://www.mext.go.jp/a_menu/ikusei/gakusyushien/index_00001.htm
- https://www.mext.go.jp/content/20200319-mxt_kouhou02-000004520_1.pdf
- **METI on-line learning support website**
- https://www.learning-innovation.go.jp/COVID_19/
- www.weloveread.org
- <https://darsak.gov.jo/>
- <http://tiny.cc/LearningintheTimeofCorona>

- <https://docs.google.com/document/d/1wB8a2Hz5oIGI7Rks0GB3BHHmEAZ9TYyUZelTRMhfFoM/>
- mobilebasic
- www.MakeMusic.com
- www.brainpop.com
- Raz Kids
- iXL
- Mystery Science
- In Thinking
- www.kognity.com
- www.scirra.com
- Explore Learning/Gizmos
- EBSCO
- World Book Online
- www.follett.com
- <https://soma.lv>
- <https://maconis.zvaigzne.lv>
- <https://www.uzdevumi.lv>
- <https://www.zvaigzne.lv/>
- <https://www.fizmix.lv>
- <https://www.nsa.smm.lt/>
- <https://sites.google.com/itc.smm.lt/nuotolinis/naujienos>
- <https://www.smm.lt/web/lt/nuotolinis>
- www.aprende.edu.mx
- www.telesecundaria.sep.gob.mx
- www.librosdetexto.sep.gob.mx
- <https://www.gob.mx/conaliteg>
- <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1SA1N1fQkrPkkoTNKXOwm90g7kBZD6BBCN94i0HFIG2c/edit#gid=538165332>
- <http://sep.puebla.gob.mx/index.php/component/k2/content/estudiantes>
- www.knotion.com
- www.udir.no
- <http://aaghi.aiou.edu.pk/>
- <https://ucas-edu.workplace.com/>
- <https://www.fractalup.com>
- <https://readtheory.org/>

- <https://www.noredink.com/>
- Google classroom
- Edmodo
- Khan Academy
- Quizlet
- <http://www.gov.pl/zdalnelekcje>
- <https://epodreczniki.pl/>
- <https://genial.ly/>
- <https://www.eduelo.pl/>
- <https://epodreczniki.pl/>
- <https://www.testportal.pl/>
- <https://www.superkid.pl/>
- HSLDA
- <https://apoioescolas.dge.mec.pt/>
- www.scoalapenet.ro
- www.sio.si
- www.zrssi.si
- <https://sites.google.com/sparkschools.co.za/home-learning/home>
- www.ebs.co.kr
- www.edunet.net
- <https://www.campustrilema.org/>
- <https://coronavirus.uib.eu/>
- <https://www.lamoncloa.gob.es/serviciosdeprensa/notasprensa/educacion/Paginas/2020/170320suspension-clases.aspx>
- <https://intef.es/Noticias/medidas-COVID-19-recursos-para-el-aprendizaje-en-linea/>
- <https://intef.es/recursos-educativos/recursos-para-el-aprendizaje-en-linea/>
- http://blogs.escolacristiana.org/formacio/escola-cristiana-en-xarxa/?utm_campaign=escola-cristiana-en-xarxa&utm_medium=email&utm_
- <https://intef.es/recursos-educativos/recursos-para-el-aprendizaje-en-linea/recursos/profes-en-casa/>
- www.skolverket.se
- www.lesopafstand.nl
- <https://quarantinecolleges.nl/>
- <https://communities.surf.nl/group/59>
- <https://support.google.com/edu/classroom>

- www.eba.gov.tr
- <https://portal.nesibeaydin.com.tr>
- <https://learn.khanacademy.org/>
- <http://science.cleapss.org.uk/>
- Learning A to Z, BrainPop
- Albert.io
- Newsela
- biblegateway
- Rediker
- Plus Portals LMS, GAFE, EduBlogs, Kahoot, Nearpod, WeVideo, FlipGrid, EdPuzzle, GMeet, Zoom, Adobe for Education, various museums and fine arts sites
- <https://annenberg.usc.edu/>
- www.rea.ceibal.edu.uy
- www.toolsofthemind.org
- Audible
- Cambridge resources
- Managebac
- Seesaw

Використання цієї роботи, чи то в цифровий, чи то друкований спосіб, регулюється Загальними положеннями та умовами www.oecd.org/termsandconditions

Для отримання додаткової інформації зверніться Андреас Шлейхер
Andreas.Schleicher@oecd.org

Зв'яжіться з нами:
edu.contact@oecd.org
<https://oecdedutoday.com/>
<https://www.oecd-ilibrary.org/education>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

**ОСВІТА ТА НАВЧАННЯ
В КОНТЕКСТІ ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Науково-допоміжний бібліографічний покажчик

Автор-упорядник
Світлана Миколаївна Кравченко
Науковий редактор
Олена Ігорівна Локшина
Бібліографічний редактор
Лідія Євгенівна Корнілова

Сторінка відділу порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України в мережі Інтернет:
http://comparlab.org.ua/?page_id=25

Facebook: <https://www.facebook.com/512722638773902/>

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
«Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта»
http://comparlab.org.ua/?page_id=113

Обкладинка, верстка, дизайн: Ладоня К. Ю.

Підписано до друку 18.12.2020 р. Формат 60x84 1/16
Гарнітура Roboto Condensed. Друк офсетний. Папір офсетний
Ум. друк. арк. 4,4. Наклад 300 пр.

Видавництво «Авторитет» ФОП Курбанова Ю. В.
м. Біла Церква, Ярослава Мудрого 17, оф. 218
+38 098 998 1001 +38 093 998 1001
rvd.avtoritet@gmail.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 5987 від 31.01.2018 р.